

Молода Україна

Журнал української демократичної молоді

РІК ВИДАННЯ XI

СЕРПЕНЬ — ВЕРЕСЕНЬ 1961

Ч. 84 - 85

Photo by National Film Board of Canada

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ:

Микола Гринь:

ШЕВЧЕНКІВСЬКІ СВЯТА В ВІННІПЕЗІ

Борис Олександрів:

СЛІДАМИ ПОЕТА

Сергій Голубенко:

ЯК ВОНИ ВИКОРИСТОВУЦАЛИ
ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО

С. Г.:

ПИСЬМЕННИК ЛЕОНІД ПОЛТАВА

Леонід Павлюк:

"ОСТАННІ ДНІ"

І. Чутівський:

ДО ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ
В УКРАЇНІ

Поезії:

В. Онуфрієнка, Т. Матвієнка,
В. Сосюри

МОЛОДА УКРАЇНА

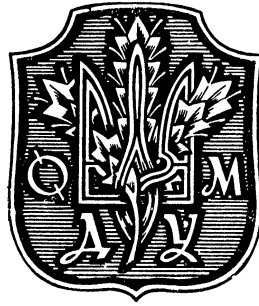
Видає Центральний Комітет Об'єднання Демократичної Української Молоді.

Редагує Колегія.

Умови передплати в Канаді:

На півроку \$2.00, на один рік \$3.50,

В США і інших країнах — \$4.00 річно. Ціна окремого числа 35 центів.

MOLODA UKRAINA (Young Ukrainian). A Ukrainian Monthly Magazine. Published by the Central Committee of the Ukrainian Democratic Youth Association. Subscription in Canada for 6 months \$2.00, one year \$3.50. Single issue 35 c.

MOLODA UKRAINA,
Postal Station "E", Box 8
Toronto, Ont., Canada.

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Австралії:

Mr. S. Krywolap,
Box 1586 M,
G. P. O. Adelaide,
S. Australia.

В Аргентині:

"Rada",
Av. J. M. Campos 556,
San Andres, F. C. Mitre
(Bs. As.) Argentina.

В Англії:

Mr. A. Bondarenko
78 Kensington Park Rd.,
London W. 11,
England.

У Франції:

Mr. N. Grouchetsky
33, Rue Roque de Fillol,
Puteaux, Seine,
France.

K-to: Paris CC 11.087.11

Пам'яті професора Івана Сенька

Ділимося сумною вісткою з усім членством Об'єднання Української Демократичної Молоді та з усім Українським Громадянством, що 2-го липня ц. р., повертаючись з фестивалю Юного ОДУМ-у, що відбувся в Українському Селі біля Бавнд Брук (Нью Джерсі, несподівано помер відомий політично-громадсько-науковий діяч та член Виховної Ради при ГУ ОДУМ-у в США професор **Іван Сенько**.

Іван Васильович Сенько народився 24-го вересня 1904 року в селі Бурімка на Чернігівщині, в родині козака-хлібороба. Будучи ще гімназійним учнем, записується в Вільне Козацтво на Чернігівщині, метою якого було обороняти українське населення від здеморалізованих російських військ, що поверталися з західного фронту, а згодом від більшовицьких банд, що наступали на Україну з півночі. Довелось йому бути свідком бою під Крутами. По проф. Іван Сенько береться знову до програних Визвольних Змагань науки: записується на мовно-літературний факультет Ніженського Інституту Народньої Освіти, який успішно закінчує в 1926 році.

Через активну участь в Українській Революції, Іван Васильович зазнає раз-у-раз переслідувань з боку більшовицької влади. Що кілька років проф. І. Сенько змушений міняти місце замешкання й працю.

Друга світова війна застала Івана Васильовича в м. Пирятині. Після приходу німецьких військ він активно включився в громадську працю, ставши головним редактором часопису "Рідна Нива".

Коли советські війська знову наближались до Пирятиня, Іван Васильович разом з цілою родиною емігрував на захід, доїхавши возом до

Авгсбургу в Німеччині. Тут проф. І. Сенько також включається в українське еміграційне життя, спочатку працюючи в Українській Вільній Академії Наук. Стає одним із основоположників Українського Національно-Державного Союзу (УНДС).

В 1949 році Іван Васильович разом з родиною переїхав у США, де затримався в місті Трентоні, стейт Нью Джерсі, де став робітником у фабриці, одночасно беручи участь і в українському організованому житті: працював учителем в суботній школі українознавства, в Українському Військово-Історичному Інституті в США, на становищі секретаря та був членом Українсько-Американського Клубу в Трентоні.

Знаючи вагу виховання української дітвори й молоді на чужині, багато часу приділяв цій справі. Коли заходами ГУ ОДУМ у США засновувалася Виховна Рада, проф. І. Сенько з перших організаційних сходів став її активним членом. Опрацював для потреб Юного ОДУМ-у "Програму виховної праці Юного ОДУМ-у", яку Виховна Рада видала друком. При організуванні фестивалів молоді та дитячих літніх таборів, служив не лише порадами і вказівками, але часто виконував доручення, а то й фізичну працю.

В особі славної пам'яті проф. Івана Сенька, українське громадянство втратило визначного науковця, педагога, політично-громадського діяча, а ОДУМ — великого прихильника та покровителя.

Похорон відбувся 6-го липня на Українському Православному Цвинтарі в Савт Бавнд Брук, Нью Джерсі.

Нехай вільна земля Вашингтона буде йому легкою!

Виховна Рада при ГУ ОДУМ у США

ДО УВАГИ НАШИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Перевірте Ваші наліпки на конверті. Число після Вашого прізвища показує, по яке число у Вас заплачено передплату. Якщо число на наліпці менше, ніж число одержаного Вами журналу, поспішіть з відновленням передплати.

Безперервний і своєчасний вихід "Молодої України" та її якість залежить також і від Вас!

Адміністрація

НА ОБКЛАДИНЦІ:

Вже осінь... Опустіли озера.
(Пільський острів на озері Ірі)

Василь ОНУФРІЄНКО

**

Я міг би назвати для красного слова
Ту юність далеку, як всі, золотою,
Бо й радість траплялась тоді випадкова,
І лихо прожите пішло за водою.
Та ні, я душею не можу скривити,
На серці так гірко, буває, настане,
Коли, мов луна, щось озветься прожите,
І спогади прийдуть, мов сиві тумани,
Як золота мало було у вас, роки,
Турботи лягли вже й на серце дитяче,
Пізнати довелось роздоріжжя широке,
Де вітер осінній над стернями плаче.
І голод, і холод, і чорну неволю
Зазнати довелось і крізь сльози хвалити,
А серце шеміло, мов хворе, від болю,
А серце хололо, мов трутою вбите.
Росли ми з очима сумними й зіркими,
Мов струни натягнені, все насторожі,
І ждали, що прийдуть чи грози, чи зими,
Чи гнів градобою, чи сутінь пороші.
Дождалися волі, гіркими шляхами
Пройшовши немало — нелегко згадати.
О, рідні, а як же торкнутись руками,
Торкнутись до вас через чорні загати?..
Знаходяться тяжко на добру намову
Нам друзі нові у широкому світі.
І волі на волі чекаємо знову
Для вас, дорогі, ще живі, недобиті.

Т. МАТВІЄКО

Пам'яті моєї двоюрідної сестри
Єлизавети Вакуленко
присвячую.

**

Я дивився на тебе у дні запашні,
Що минули, як сонячна злива,
Як духмяне цвітіння дерев навесні,
Як пора золота і щаслива.
Поміж яблунь майнула улюблена тінь,
Підійшла — і зустрілись на стежці;
Ніжне серце дитячих тремтінь
У твоїй відбивалось сережці.
Обважнівши — вгинались широкі гілки
І хилились від теплого хмелю,
І ронили додолу німі пелюстки,
Осипаючи нашу оселю.
Пам'ятаю розмови і усміх ясний —
Коливання надії і туги, —
Ніби зелені шелест лагідноземний
І туманів зажурених смуги.
І тоді голубіла далека імла
І вставало життєве світання, —
Знав бо: перша для мене була,
Та не знав, що була ти остання.
І коли зупинюсь і погляну назад, —
Чую й досі приглушені кроки,
Бачу й досі засніжений сад
І думок незрадливі потоки.

Шевченківські свята в Вінніпезі

Відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Вінніпезі в липні цього року було, мабуть, найбільшою маніфестацією українського народу в Канаді від часів прибуття сюди перших українських поселенців. Ця подія, загально названа Шевченківським святом, була така величава, що рівної їй не було ще ніде поза межами нашої Батьківщини.

До Шевченківського свята старанно готувалася кожна українська громада, організація, навіть кожна свідомо українська родина. На 8 і 9 липня ц. р. прибули в Вінніпег буквально десятки тисяч нашого люду. Про кількість учасників цього свята є різні цифрові дані, але можна загально сказати, що було їх понад 35 тисяч на площі Манітобського парламенту, на якій поставлено пам'ятник Т. Г. Шевченкові.

Вінніпег в ті дні був українським містом. Головні вулиці були уквітчані українськими національними прапорами, як також українські прапори були на головних будинках міста. В п'ятницю 7 і в

суботу 8 липня в місті можна було відчутися наплив нашого люду. Коли я зайшов до канцелярії КУК у п'ятницю в полудень, то там уже було повно наших людей звідусіль, які стояли в черзі за квитками на бенкет і концерт. Так само було в усіх українських установах, церковних приміщеннях, торговельних підприємствах і просто на вулицях. Одним словом, Вінніпег уже кипів українським життям. Та найбільше приваблював наших людей сам пам'ятник Кобзареві, бо коли в п'ятницю ввечері та і в суботу рано ми (зі мною була також моя дружина і 8-літня донька) пішли на площу, то там було вже понад 2 тисячі людей. Пам'ятник вже був відкритий і люди фотографувалися під ним. Тут я зустрів також багато наших одумівців з Торонта, Гамільтону, з Лондону і США.

Шевченківське свято, як відомо, було призначене президією КУК на суботу і неділю 8 і 9 липня ц. р. Зранку в суботу відбувся молебін коло сенатафу (пам'ятник поляглим в обох світових вій-

нах). Відслужив його о. др. С. Савчук, голова Консисторії Української Православної Церкви в Канаді і капелян канадських збройних сил. Офіційно брали участь ветерани та молодечі організації Пласт, ОДУМ, СУМ та інші. Армію УНР репрезентував на цих урочистостях ген. **М. Садовський** з Торонта. Брала участь також і чиказька українська духовна оркестра під керівництвом п. **Барабаша**. Присутніх було біля 2 тис. осіб.

Того ж дня о 7 год. вечора відбувся величавий

Концерт "Молодь Шевченкові"

на спортовому стадіоні "Арена". У ньому взяли участь такі молодечі організації: ОДУМ, Пласт, СУМ, СУМК, МУН, УКЮ. Цей концерт молоді був надзвичайно гарний і багатолюдний — понад 10 тисяч присутніх. Почався він маршем чиказької оркестри. Під звуки маршу на арену вийшли відділи молодечих організацій. Найчисельніший був відділ Пласту. Публіка зустріла їх довготривалими оплесками. Після цього почалися народні танці в національних строях. Це, мабуть, була найбільш захоплююча частина концерту. Сотні молодих хлопців і дівчат появлялися на арені в одній танцювальній групі, а за кілька хвилин цю групу змінювала інша з такою ж кількістю виконавців. Виконавці були різного віку, починаючи від 7 років. Іншою захоплюючою частиною концерту був виступ хору з дошкільнят і школярів віком від 5 до 12 років. Цей виступ викликав бурю оплесків присутніх і загальне признання диригентові п. **Ю. Гнатькові**. Між іншим, коло мене сидів старий наш фермер з західних провінцій, один з тих перших українських піонерів, що заселяли Канаду понад 50 років тому. Його до сліз розчулила ця дитвора. Він казав, що не бачив в своєму житті ще такого і що коли він поїде додому на свою ферму, то йому і вмирати там буде легше. Дуже гарні були також пластові дівочі хороводи та хлоп'ячі вправи вільноруч. Доповідь від молоді виголосив внук покійного поета **О. Олеся, О. Кандиба** на тему "Молодь на сторожі ідеалів Шевченка". На концерті також промовляв міністер праці п. **М. Старчевський**, вітаючи учасників з Шевченківськими святами. Заключним номером цього концерту був виступ СУМ-у з смолоскипами. Сумівська молодь установилася у формі тризуба і продекламувала уривок з "Послання". Закінчився концерт біля півночі.

Відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченкові

Найголовніша частина Шевченківського свята, заради якої з'їхалися сюди десятки тисяч людей, відбулася в неділю 9 липня. Це — властиве відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченкові. Зранку, як звичайно, відбулося Богослуження в усіх українських церквах. Зразу ж по обіді почали формуватися колони на збірному пункті для організованого походу на парламентарну площу. Пам'ятник Т. Г. Шевченкові

тепер вже був закритий українськими і канадськими національними прапорами. Але навколо нього було вже багато народу, який прийшов сюди раніше. Та ось почали наблизитися організовані колони учасників свята. Спочатку йшли ветерани, потім молодечі організації СУМК, ОДУМ, СУМ, Пласт, а потім окремі колони з кожної провінції Канади, а саме: Онтаріо, Квебек, Саскачеван, Альберта, Бр. Колумбія, Атлантийські провінції і Манітоба. Окремо йшла колона з Америки з своїми прапорами. Першим промовляв о. др. **В. Кушнір**, президент КУК. Привітавши учасників з Шевченківським святом, він сказав, що це перший пам'ятник нашому Кобзареві поза залізною заслоною, побудований виключно за добровільні пожертви української людности в Канаді і що списки всіх жертводавців будуть вмуровані в підніжжя п'єдесталу в бронзовій коробці. Він також оголосив, що при КУК утворено Шевченківську фундацію для проведення культурної роботи серед українців Канади. Після нього говорив Прем'єр Манітоби п. **Даф Роблін**. Промова його була трохи довша. Прем'єр Роблін є добрим промовцем і слухати його приємно. В своїй промові він відзначив великий вклад українців у розбудову Канади, а потім публічно оголосив, що в Манітобі в середніх школах буде введена українська мова в навчальну програму, як вибірний предмет в 1962/1963 навчальному році. Ці слова його були покриті бурхливими оплесками.

Ось до п'єдесталу підходить Прем'єр Міністрів федерального уряду Канади **Джон Діфенбейкер**. Він потягнув за шнурок і прапори опали. Перед нами появився Т. Г. Шевченко. Оце й було властиве відкриття пам'ятника — найзворушливіша хвилина з усього свята. Як тільки пам'ятник відкрився, всі почали співати "Заповіт". У народі було таке велике емоційне піднесення і хвилювання, що тяжко передати. В цю хвилину я поглянув на людей навколо себе. Деякі зі старших людей стояли з похиленими головами у великій задумі і не співали, проказували слова "Заповіту", ніби молитву. Молодші учасники з великим надхненням співали "Заповіт". Більшість жінок навколо мене просто плакали від надмірного зворушення. Я бачив, як у старих, засмалених вітрами і негодою наших українських фермерів, які України не бачили і не знають, текли сльози з очей, не говорячи вже про наших людей, які прибули сюди після останньої війни. Це ж вони, наші люди, були безправні й упосліджені на своїй же землі, це ж вони перетерпіли й перенесли підмосковську неволю й знущання так само, як і переносив її Шевченко понад сто років тому. В цю хвилину Прем'єр Міністрів Діфенбейкер стояв сам коло пам'ятника не рухаючись, ніби "на струнко", і цим віддавав пошану найбільшому Українцеві в нашій історії. Чомусь в цю хвилину мені прийшла на думку стаття **Б. Бойчука** "Безталання Шевченка", яка була передрукована в нашому журналі. На цю статтю відгукнулася велика кількість

Відкриття пам'ятника Шевченкові у Вінніпезі. Біля п'єдесталу — прем'єр-міністр Канади Дж. Діфенбейкер та інші почесні гості.

наших читачів, схвалюючи її. Але тут я побачив, наскільки помилявся автор, піддаючи думку, що, мовляв, пам'ятник Шевченкові поставиться лише "для голубів". Шевченка наш народ, де б він не перебував, ніколи не забуде. Сьогодні Шевченко з своїми ідеями за національну і особисту свободу нашого народу іде через весь світ, Шевченкові твори видані майже всіма культурними мовами світу, про нього пишуть наукові розвідки чужинні науковці (Меннінг, Сімпсон та інші), йому ставлять пам'ятники як на Батьківщині, хоч вона окупована ворогами, так і поза нею (Канада, Америка). Але найголовніше те, що Шевченко живе в душі і серці кожного живого українця з живою душею. То про яке тут "безталання" чи "для голубів" може бути мова? Але повернемося до подій, які відбулися на площі. Коли закінчили співати "Заповіт", Діфенбейкер промовляв дуже коротко, підкреслюючи, що ідеї Шевченка з шотландським поетом Бірнсом вони близькі всім народам світу. Він порівнював Шевченка з Шотландським поетом Бірнсом.

Після нього ще промовляли **Митрополит Іларіон** — голова Укр. Правосл. Церкви в Канаді та **Митрополит Максим** — голова Укр. Католицької Церкви в Канаді.

Цього ж самого дня відбувся ще концерт у міській аудиторії на честь Шевченка. Але наша донька добре напеклася на денній спеці і почувала себе не добре, тому ми мусіли вертатися до готелю. Отже, про концерт я не можу нічого сказати. Тимчасом розповім про самий пам'ятник. Думаю, що це буде цікавим для наших читачів. Пам'ятник дуже гарний і поставлений в гарному місці на парламентарній площі. Сама постать Шевченка вилита з бронзи. Навколо п'єдесталу вмуровані також з бронзи всі Шевченкові герої з його творів. Тут і гайдамаки, і запорожці, й гетьмани, і Катерина з немовлям, і кріпаки. На фасадній стороні п'єдесталу написано англійською мовою "Тарас Шевченко".

На задній стороні п'єдесталу, крім стандартного напису українською і англійською мовами, є ще такі слова з Шевченка:

“...Воскресну нині! Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
І на сторожі коло їх
Поставлю слово...”

Зміст цих слів переданий тут же поруч англійською мовою.

Творцем пам'ятника є відомий український скульптор Андрій Дараган. Наші читачі напевно пам'ятають, скільки то було шуму навколо проекту цього пам'ятника. В цей шум вмішалися також місцеві комуністичні невігласи, так що тяжко було розібрати, де була критика від нашого натріотичного громадянства, а де звичайна комуністична пропаганда.

Всім чомусь хотілося, щоб Шевченко був зображений у молодих літах і в стоячій позі. Але Дараган, як досвідчений скульптор, мав іншу думку. Дараганів Шевченко зображений в позі мислителя і пророка. Зверніть лише увагу на обличчя Шевченка, і ви переконаєтесь, що це не звичайна людина. Скульптор Дараган виявив тут також свій непересічний талант і за це він гідний всякої похвали і слави.

Бенкет

Шевченківське свято, як і годиться, закінчилося бенкетом в Марлборо готелі, який відбувся того ж дня о год. 7-й вечора. Присутніх на бенкеті було біля 1200 осіб. Головним промовцем був прем'єр федерального уряду Канади Дост. Джон Діфенбейкер, який виголосив блискучу політичну промову. У ній він відзначив наш вклад в духову, політичну, і економічну скарбницю Канади, подивляв героїчну боротьбу нашого народу за національну свободу і незалежність, висловив надію, що Україна в недалекому майбутньому буде незалежною державою. Учасники бенкету дякували йому довгортивалими оплесками. Потім господар бенкету проф. **П. Юзик** представив гостей за головним столом. Всі офіційні представники складових організацій КУК сиділи за центральним столом посередині залі. Про це подав до відома господар бенкету. ОДУМ репрезентував Голова Гол. Управи ОДУМ-у Канади п. **М. Лебединський** з дружиною та п. **П. Родак** — член управи.

Були також прочитані привіти для учасників свята, а саме: від Української громади м. Перемишля (з-за залізної заслони) від президента УНР др. **С. Витвицького**, від Голови В. О. УНРади **М. Лівницького** і Голови Президії УНРади **І. Багряного** та безліч інших.

Під кінець о др. Кушнір, президент КУК, вручив 8 медалів на честь Т. Г. Шевченка особам, які найбільше спричинилися до спорудження і відкриття пам'ятника. З не-українців ці медалі одержали: попередній прем'єр Манітоби **Д. Кемпбел**, теперішній прем'єр Манітоби **Д. Роблін**, проф. **Д. Сімпсон**

і проф. **Б. Кірконел**, а з українців: о др. **Кушнір**, о др. **Савчук**, п. **В. Косар**, п. **Т. Кобзей**.

Канадським і українським національними гминами закінчився цей бенкет, а разом з ним і Шевченківське свято.

М. Гринь

Б. Олександрів

СЛІДАМИ ПОЕТА

БІОГРАФІЯ Т. ШЕВЧЕНКА у ІНТЕРПРЕТАЦІЇ **О. КОНИСЬКОГО**, **П. ЗАЙЦЕВА** та **М. ШАГІНЯН**

Соті роковини з дня смерти Тараса Шевченка, які відзначає в цьому році весь культурний світ, а в першу чергу українці, як на батьківщині поета, так і всюди, куди їх закинула доля — є одною з чергових нагод ще раз вернутись не лише до надзвичайного літературного й мистецького доробку геніяльного Кобзаря, але й пройти з ним думкою по всіх етапах його страдницького і водночас яскраво-небуденного життя, приглянутися до обставин, у яких зріс і вибував його таланти, у яких виірив його невгнутий, глибоколюдяний, національний у найкращому розумінні цього слова світогляд.

Перед нами — три твори, три біографії Шевченка¹, написані різними авторами, в різний час, з дещо різним підходом до теми. Однак, при всій відмінності методологічних принципів у розгорненні теми, а в випадку **М. Шагінян** — і загальної ідеологічної концепції, всі три згадані твори єднає глибока любов і пошана до великого поета України, признання його незрівнянної ролі в процесі розвитку національної культури і духовости.

Коротка автобіографія, яку нам залишив поет, як також і його в великій мірі автобіографічна творчість, не створюють суцільної у своїй тяглоті картини перетворення кріпацького хлопчини, сироти, домашнього слуги поміщика та пізніше малярського помічника — у зрілого поета, у чільну постать нашого національного відродження, чие вогненне слово ще й тепер, по цілій сотні років з дня поетової смерти, немов дороговказ, присвічує нам на життєвих перехрестях, особливо в радянській дійсності, закликаючи нас не забувати “хто ми, чийх батьків діти, ким, за що закуті.”

Ось чому з особливою увагою зупиняємося ми на біографії поета, на свідченнях його сучасників, а також і на працях пізніших дослідників, що приклали багато зусиль для найдокладнішого висвітлення окремих недосліджених або мало дослідже-

них моментів у житті й діяльності поета. Це набуває особливої важливости тепер, коли в радянському шевченкознавстві йде широко закреслений процес фальсифікації не тільки творчости поета, але й замовчування чи тенденційно-неправдивого насвітлення окремих епізодів, а то й цілих періодів у поетовій біографії.

Це робиться з цілком виразною настановою здеградувати Шевченка з його позиції найбільшого і цілковито самобутнього національно-українського поета, духового провідника своєї нації, до рівня ідейно-підрядного, неодмінно залежного від своїх російських попередників, молодшого літературного “собрата”. Або, кажучи іншими словами — Шевченка включено в загальний плян пристосування усього історичного й культурного процесу в Україні в минулому і в сучасному до загальноросійської схеми — і в напрямку такого включення, добровільно чи підневільно, тепер працюють всі радянські шевченкознавці.

Завданням цієї праці є не переказ головніших моментів біографії Шевченка за трьома згаданими в заголовку авторами, а короткий перегляд і відзначення загальних напрямних у трактуванні постаті Шевченка його біографами **О. Кониським**, **П. Зайцевим** і **М. Шагінян** та частинне зіставлення їх творів у літературній і методологічній площині.

Даний нарис був би повнішим, якби до взятих тут під розгляд біографій Шевченка додати працю його першого біографа **М. Чалого**, але в наших обставинах ця праця стала бібліографічною рідкістю, і тому можливі згадки чи зсилання на неї будуть роблені на підставі праці **О. Кониського**, який доволі часто цитує, а місцями по своєму коментує працю **М. Чалого**.

Хронологічно першою з узятих тут під розгляд праць і, як твердить **М. Шагінян**, “найбільш сумлінною” є двотомова праця **Олександра Кониського “Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя”**. Завданням **О. Кониського**, як сам він зазначив у передмові до першого тому, було дати таку монографію про Шевченка, яка б “усіма сторонами обіймала життя художника, поета, українця і чоловіка”. **О. Кониський**, що в молоді свої роки

¹ **О. Кониський**, “Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя” вид. НТШ, Львів, 1898 (т. I), т. II 1901.

² **П. Зайцев**, “Життя Т. Шевченка”, вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955.

³ **М. Шагінян**, “Тарас Шевченко”, Собр. сочинений, т. 5-й, Гослитиздат, М. 1957.

був сучасником і, разом з іншими членами полтавської громади, ентузіастичним прихильником Шевченка, зібрав і старанно впорядкував, поділивши на окремі періоди, весь доступний йому на той час біографічний матеріал про Шевченка й створивши таким чином якщо не зовсім докладну і не зовсім повну біографію поета, то, принаймні, хронологічно впорядковану і за певним принципом усистематизовану біографічну канву, на якій згодом розрослася широка шевченкознавча література.

В своїй праці Кониський користується звичайними джерелами біографа: офіційними урядовими документами, спогадами сучасників — друзів і знайомих поета, його листами, творами, рецензіями на його видання, більше або менше вірогідними свідченнями осіб, з якими довелось стикатися поетові в тих чи інших обставинах життя. Не все було досліджене біографом у ті відносно близькі до періоду поетового життя часи (праця Кониського з'явилась за ледве 40 років після смерті Шевченка, коли були живими ще багато його сучасників), не все насвітлено у згоді з дійсним станом справи, як це ми бачимо з досліджень деяких пізніших шевченкознавців, — але в виправданні Кониського слід сказати, що в ті часи вимоги до біографічних творів були іншими, ніж тепер, що Кониському бракувало історичної перспективи для істотнішого схоплення надзвичайно многогранного, психологічно-скульптурного образу поета. Кониський пильно дбав про відгородження поета від можливої критики його людських слабостей, забуваючи розумну формулу Дідро — "Ніщо людське не є мені чужим" — що її повністю годилось би прикласти і до такої життєстверджуючої, повсякчас динамічної натури, як Шевченко. Раз-по-раз зустрічаємо в Кониського зворушливе, але дещо наївне в розумінні сучасного читача, убоління над лихою долею поета, намагання "прикрасити" ті чи інші деталі його біографії притаманними стилеві тієї доби сентиментально-риторичними міркуваннями. Від цього зовсім вільні праці П. Зайцева і М. Шагінян. Але Кониський подає при цьому велику кількість надзвичайно цікавих побутових деталей, зв'язаних з добою та особою Шевченка, проводить перед нами галерею його сучасників в їх живому відношенні до Кобзаря, у моменти їх безпосередніх зустрічей і розмов. Це переносить нас у атмосферу того часу, воскрешає в уяві не лише характерні епізоди з Кобзарєвого життя, але й багатьох осіб з його оточення у їхній неповторній індивідуальності, у зворушливій інтимності їх взаємин з поетом. Ось характерна сценка зустрічі поета, по повероті з заслання, з родиною графів Толстих, довголітніх приятелів поета, сценка, що її Кониський переказує зі слів дочки Толстих — К. Юнге.

"Серце завмирало, ждучи Шевченка, — каже Катерина Федорівна Юнге. — Нарешті прийшов той день, коли він повинен був прийти... Ждання перейшло в

нетерплячість. Аж ось подзвонили і в світлицю ввійшов поет, з довгою бородою, з добродушною усмішкою, з очима повними любові і сліз. — Серденька мої! Друзі мої! — промовив крізь сльози поет і припав губами до рук графині.

— Я вже й не пам'ятаю, — читаємо далі в Юнге, — що тоді було у нас! усі цілувалися; усі плакали, усі говорили разом".⁴

У іншому місці О. Кониський наводить спомини Ф. Черненка про взаємини поета з Костомаровим:

"На громаді він (Т. Шевченко — Б. Ол.) читав свої твори, співав і часом змагався з Костомаровим; змагались вони палко, гаряче, але ніколи не сварились, і хоч би як довго і гаряче змагались вони, а з громади верталися такими ж приятелями щирими, якими й завжди були. Траплялося, що Костомарів брав іноді Тараса на жарти, але жартував ніжно, ласкаво, і Тарас ніколи на нього не гнівався. Що історик наш глибоко шанував і ніжно любив поета, про те посвідчила нам, oprіч Черненка, і Василиха Білозерська. Костомарів, каже вона, вельми любив Шевченка, у характерах їх було багато однакового: живість, перейнятливість, великий талант, глибоке почуття поетичне, любов до всього прекрасного і огидливсть до всякої фальші. Коли поет приходив до Білозерських, він часом співав, співав дуже гарно. Усе, що в бесіді говорив він, було передуманим і висловлювався він талановито, гарно. Він добре знав твори Байрона і Шекспіра, студював їх пильно і часто говорив цитатами з них."⁵

Зі слів сучасниці Шевченка — Степаниди Лободихи (Кропивної), що її спомини в "Пчеле" за 1875 рік цитує О. Кониський, довідуємося про ще одну прикмету вдачі нашого поета:

"Пішов він на базар і накупив там таку силу іграшок і ласощів, що ледве доніс, утомився вельми дуже, увесь був у поті, у куряві; бараняча шапка була у його на потилиці, у сорочці комір розхристаний, сам він веселий і радий. Двір посипали свіжою травою, дівчора раділа, гралася, качалася по траві, а Тарас теж радів і говорив: "припадають сердешні діти наче до рідної матері, а подумасш із-за чого? із-за жмені горіхів".

По обіді перекупка, договорена Шевченком, привезли цілий візок яблук, груш, пряників, бубликів та інших ласощів. З двору бенкет перейшов на вигін. Шевченко бігав, метушився, поучував дівчорі, реготав і змагався з хлопцями... Посходилися і дорослі люди, дивилися і голосно говорили, що "оцей старий (Шевченко) мабуть божевільний".⁶

Однак не часто дарувала доля поетові ось такі безтурботні хвилини. Кріпацтво — це була глибока і болюча рана поета, про яку він не спроможний був говорити спокійно, а завжди гарячився.

"Правда, — пише Кониський, — у гарячості його не було ні злоби, ні пихи, був тільки святий огонь почуття правди і справедливості."⁷ Тільки тоді, коли він

⁴ О. Кониський, "Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя", вид. НТШ, Львів т. II, 1901, стр. 266.

⁵ О. Кониський, "Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя", вид. НТШ, Львів, 1901, т. II, стр. 328.

⁶ Та ж праця стр. 292.

⁷ "Вестник Европы", 1883, VIII.

помітив, що суперник його набирається пихи, він тоді змагався причеписто й різко. Тоді він якось систематично вередив своє наболіле серце споминами свого життя гіркого та споминами з кріпацтва, тоді він ніби зростав, доходив до патосу, починав імпронізувати, і імпронізація його силою свого почуття і вогню нагадувала геніяльного трагіка Олґриджа.⁸ У змаганнях він часто висловлювався так гостро, що бесіда його примушувала його розмовників боятися його, або затикати вуха і втікати. У годину великого хвилювання душі, каже у своїх споминах Яків Полонський⁹, він відпихнув би хоч кого хижим проявом своєї загарливої ненависти до всього, що нагадувало йому кріпацьке життя. Раз якось він, коли був у гостях у Полонського, згадав свій вік дитинний, згадав, що кривняки його ще й досі в кріпацтві, з тих споминів він аж заплакав, аж зубами заскреготів і нарешті так кулаком об стіл ударив, що чашки з чаєм полетіли зі столу на долівку і побилися на черепки. В ту хвилину, додає Полонський, годі було втихомирити Шевченка, та я й не бажав заспокоювати його, бо вповні поділяв його ненависть до всякої сваволі.¹⁰

А ось сцена приїзду Шевченка з Петербургу, після заслання, в своє рідне село Кирилівку, до батьківської хати, в якій жив тоді старший брат поета, Микита Григорович.

"Було ранком в суботу, добре пам'ятаю, за день перед Петром, — казала мені Микитиха. — Чую, собаки на когось гавкають: глянула я з вікна, бачу хтось такий незнайомий йде з вулиці у двір, прямо до хати. Я вийшла назустріч йому в сіни. Прийшов він до сіней, я стою на порозі, дивлюся та думаю: що воно таке, мовчить і не привітається, тільки дивиться на мене, дивиться так якось журливо, дивлюся і я та не тямлю, хто такий оце з довгими, сивими вусами. А далі як промовив він: "Не пізнаєш, Палажко?" — так той голос і покотився до мене в серце на саме дно. Я тоді як крикну: "братіку мій, Тарасе! де ти взявся!" та так на груди йому і впала. Обіймає він мене, цілує, слези йому так і капають, а нічого не говорить, мовчить."¹¹

"Розпитавшись про життя, Тарас пішов оглянути батьківський двір і сад. Тринадцять літ не бачив він їх, не бачив родичів і рідного села, але переміна не велика! та сама хата, що й була, з чорним димарем, тільки трохи похилилася, та біля причілку нема вже яблуні, біля котрої був колись квітник "незабутньої сестри Катерини, його няньки ніжної"; яблуня всохла, зрубали її; всохла і розлога верба, що стояла біля воріт, а все останнє по давньому; кріпацька неволя, а з нею робота тяжка не на себе, злидні, сүм та журба. Тарас посидів трохи в саду коло ручая, потім пішов до сестри Ірини. "Була я тоді на городі, розповідала д. Чалому Ірина Григорівна¹²: грядки копала. Дивлюся — біжить моя дівчинка: "мамо, мамо! вас якийсь Тарас кличе. Скажи, каже, матері, що до неї Тарас прийшов". — Який Тарас? — питаю, а сама і з місця не рушу. Аж ось і сам він іде. "Здрастуй, сестро!"

⁸ Кобзарь 1876, стр. XVI.

⁹ Там же, стр. X-XIV.

¹⁰ О. Кониський, "Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя", вид. НТШ, Львів 1901, т. II, стр. 254.

¹¹ Там же, стр. 273.

¹² М. Чалий, стр. 139.

Я вже й не пам'ятаю, що зі мною діялося тоді! От ми сіли на призьбі, він, сердешний, положив голову до мене на коліна, та все просить, щоб я розказувала про своє життя гірке. От я й розказую; він, покійничок, слухає, та все додає: "еґе-ж! так, сестро, так". Наплакалася я доволі..."¹³

Такі деталі з біографії поета — а Кониський зібрав їх багато — роблять книжку його живою, людяно-теплою; крізь її пожовклі сторінки на нас дивляться розумні сірі очі поета, він немов би проходить перед нашим внутрішнім зором зворушливо простий і чуйний, незрівнянно-сердечний у ласкавості, непогамовано-запальний у гніві. Тісні рамки цієї праці не дозволяють докладніше зупинитися над багатьма цікавими моментами з життя поета, що один по одному нанизуючись на довгу нитку веденої Кониським біографічної розповіді, творять у певній мірі мозаїчний, але яскравий у своїй людській різноманітності, незабутній образ нашого поета. Ось уривки з його листів, уклинені у різні місця книги (стор. 21, 43, 45, 47, 60, 306, 372, 374 та інш.), ось опис дружби з дітьми коменданта Новопетрівського форту Іраклія Ускова (стор. 106), ось трепетне очікування човна з поштою від далеких друзів (уривки з поетового щоденника, стр. 154) ось деталі його безталанного сватання до Піунової, ось задирливі жарти з Костомаровим (стр. 239), зворушлива зустріч з Олґридом (стр. 251), ось обставини його поновного арешту (стр. 283), ось невеселі підсумки його любовних поривань і сильного, але так ніколи й не здійсненого бажання одружитись (стр. 314), ось кількарічне листування з його родичем Варфоломеем Шевченком у справі купівлі землі та побудови хати над Дніпром (стр. 306), ось невдале сватання до Ликери Полусмаківни (стр. 347-349), зв'язки із петербурзькою громадою (стр. 328), ось відомості про нещасну цензуру "Кобзаря", вид. 1860 р. (стр. 330), останні вірші і останні листи (стр. 372-374). І нарешті — обставини смерті, похорону, перевезення поетового тіла в Україну, промови над труною та відгуки на смерть поета передової російської преси (А. Герцен, А. Григор'єв), що займають кінцеві сторінки книжки.

Таким чином Кониський дає досить рельєфний, життєво-правдивий образ нашого поета, починаючи з його дитинства й молодости (том I-ий) і кінчаючи роками заслання і смерті (том II-ий). Охоплюючи величезний матеріал, ці дві книги довгий час були найбільш авторитетним, найдокладнішим біографічним джерелом для пізніших дослідників Шевченка. Однак праця Кониського, попри деякі фактичні неточності, має ще й той недолік, що поет виступає в ній переважно в своїх побутово-людських прикметах, без органічного зв'язку з своєю творчістю. Нечисленні, зрештою, цитати із

¹³ О. Кониський, "Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя", вид. НТШ, Львів 1901, т. II стр. 274.

його поетичної творчості, що їх подибуємо в цій біографічній праці, мають радше підрядний характер, як підтвердження думки автора; головніші твори Шевченка, надзвичайно істотні для його характеристики як поета і як людини, лишились якось поза межами уваги автора. Можливо О. Кониський, видаючи свою книгу у Львові, поза межами засягу царської цензури, не забував, що він живе на Наддніпрянщині — тобто в засягу царської поліції. Так чи інакше, щойно праця П. Зайцева "Життя Тараса Шевченка", що її почали друкувати у Львові 1939 року, саме тоді, коли Галичину зайняли більшовики, і яка була негайно сконфіскована новою владою, щоб по довших зусиллях, знову переглянутою і доповненою автором, з'явиться аж у 1955 році на еміграції — щойно ця праця показала нам на повний зріст, у його імпазантній величі, поета-борця, поета-людину і громадянина у нерозривному зв'язку з його добою й творчістю.

Праця П. Зайцева, на відміну від особливо численних тепер советських публікацій на шевченківські теми, має всі прикмети вільного, неупередженого й об'єктивного вивчення. Написана з піетизмом патріота і глибокою любов'ю до поета, вона поєднує сувору наукову вимогливість і обгрунтованість аргументації з легкою літературною формою викладу — і в таких своїх якостях вона стала авторитетним джерелом навіть для деяких зв'язаних офіційною ідеологічною доктриною советських шевченкознавців.¹⁴

Фактологічний матеріал П. Зайцева в загальному не більший від того, що його зібрав у своїй праці О. Кониський, а по кількості сторінок праця Зайцева менша від праці Кониського. Однак Зайцев повністю охоплює біографію Шевченка від його народження до смерті, не лишаючи поза рамками твору нічого гідного уваги. Досягається цього ядерним, сконденсованим способом вислову, умінням розгорнути і підкреслити характерне та побіжно згадати другорядне. Ідучи за поетом тими ж самими дорогами, що й Кониський, Зайцев, у відміну від Кониського, майже не робить жодних коментарів, а тим більше сентиментальних відступів від свого імені, залишаючи фактам промовляти самим за себе. Він не бідкається над лихою Кобзаревою долею, не пояснює і не виправдує нею деяких поетових екстравагантностей. Розуміючи й глибоко вичуваючи поетову велич, велику щирість і безпосередність почувань у всіх перепетіях його складного, нещасливого життя, Зайцев дає нам повнокровний і — головне — правдивий образ поета в усій його людській і поетичній многогранності.

Особливого значення набуває праця П. Зайцева тепер, коли в зв'язку з століттям з дня смерті Шевченка в Советському Союзі, а особливо в Ук-

раїні, з'явилося багато публікацій, у яких робляться безнадійні з точки зору наукового літературознавства спроби втиснути поета в Прокрустове ложе панівної тепер в советському літературознавстві ідеологічної доктрини, з гвалтовним наголошенням пріоритету усього російського — навіть там, де його впливи мінімальні або й зовсім невидні. Робляться спроби розглядати Шевченка у відриві від його українського середовища, показати його в оточенні російських однодумців, друзів і прихильників і навіть — правда обережно — в оточенні духових попередників більшовизму.¹⁵

Всупереч установленим фактам і безсумнівним документам, до поетових друзів настирливо прищиплюють Белінського і Чернишевського, як його ідейних натхненників. Якщо питання дружби нашого поета з Чернишевським, не зважаючи на деякі дослідження у цьому напрямку М. Шагінян¹⁶, залишається все ж сумнівним, то про ганебне, загострено-шовіністичне ставлення до Шевченка "несамовитого Віссаріона", тобто Белінського, у книзі П. Зайцева є зовсім недвозначне свідчення:

"Переконалий централіст-русіфікатор, найворожіший Шевченкові критик, — пише Зайцев, — В. Белінський на вічну ганьбу собі писав своєму приятелю Анненкову: "Довідувався я про Шевченка і справді переконався, що поза релігією віра — річ нікчемна". Нагадавши Анненкову думку Бакуніна про те, що Шевченко — "людина поважна й корисна", Белінський казав далі: "Віра робить чуда, вона творить людей з ослів і дубин, значить вона може і з Шевченка зробити мученика за волю, але здоровий розум повинен бачити в Шевченкові осла, дурня й "пошлеца", а до того іще й гіркого п'яницю, з хахлацького патріотизму охочого до горілки"... "Шевченка, — писав далі, — заслали на Кавказ солдатом. Мені не шкода його, коли б і я був суддею, я покарав би не гірше. Я маю особисту відразу до таких лібералів! Це вороги всякого поступу. Своїми зухвалими дурницями вони дратують уряд, роблять його підозрілим і викликають гострі заходи, згубні для освіти й письменства". Далі Белінський оповідав про ті прикroці, що сліткали цензорів Кулішевої "Повісти про український народ", і про те, як взагалі почала тоді лютувати цензура. "От що роблять ці скоти, безглузді ліберальчики! Ой, уже мені ті хахли! Культивуть лібералізм в ім'я галушок і вареників із свинячим салом!" На такому ідейному рівні стояв цей прославлений російський "западник!"¹⁷

Якщо вже говорити про російське оточення Шевченка, то з багато більшою рацією слід згадати графів Толстих (Федора і Олексія, особливо Федора), братів Курочкіних — Василя й Миколу, особливо останнього, відомого російського повістяря І. С. Тургенева, братів Жемчужникових, що бу-

¹⁵ Див. працю М. Глобенка, "Шевченко в советському літературознавстві", Записки НТШ, т. СLXI, Нью Йорк-Париж, 1953, стр. 182.

¹⁶ М. Шагінян, "Тарас Шевченко и Чернышевский", Соб. сочинений. т. 5, Гослитиздат, М. 1957, стр. 266.

¹⁷ П. Зайцев, "Життя Т. Шевченка", вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955 стр. 390.

¹⁴ На праці П. Зайцева обережно зсилається м. інш. Марієтта Шагінян.

ли, як пише Зайцев, “людьми винятково доброго серця, а з-поміж росіян справді щирими українофілами.”¹⁸ Не можна не згадати, звичайно, В. Жуковського і К. Брюлова, що спричинилися до викупу Шевченка з кріпацтва. Але два останні були тільки напів-росіянами, людьми широких, ліберальних поглядів, а перш за все — мистцями, що мали певний вплив на формування естетичних смаків раннього Шевченка, але не поетового світогляду у широкому розумінні. Про це досить докладно й переконливо говорить М. Шагінян у розділі четвертому своєї праці про Шевченка.¹⁹

Всупереч згаданому твердженню Белінського, більшість згаданих тут осіб з російського оточення Шевченка висловлюються про поета з надзвичайною пошаною.

Поминаючи згадані вже попередньо теплі спомини доньки графа Федора Толстого Катерини Юнге, сина поміщиці Наталі Суханової-Подколзної — Бориса Суханова, мистця-різьбаря Мікешина, поета Якова Полонського, А. Герцена та деяких інших осіб, що їх згадують у своїх працях і Кониський і Зайцев, наведемо тільки проникливу думку видатного, тепер замовчуваного росіянами поета й критика Аполлона Григор'єва. У квітневому числі журналу “Время” за 1861 рік він писав:

“Щодо краси і сили поезії багато хто ставить Шевченка врівень з Пушкіним і з Міцкевичем. Ми підемо далі: у Шевченка сяє та гола краса поезії народної, якої у Пушкіна і в Міцкевича лише іскорки блищать. Натура Шевченка світліша, простіша і щиріша від натури Гоголя, великого поета України, що поставив себе у фальшиве становище — бути поетом цілком чужого йому побуту російського... Шевченко останній Кобзар і перший великий поет великої літератури.”²⁰

Якщо з таким високим признанням ставилися до Шевченка представники російської, а також польської передової думки (тут до речі згадати поетові взаємини з польськими революціонерами Бр. Залеським, С. Сераковським, Станевичем та інш.), то настільки більшу підставу до пошани, до захоплення своїм геніяльним земляком мали його друзі-українці. “Молоді наші мрії, — писав Куліш 1846 р. — здавалось мені, знайшли своє оправдання: царство вищого розуму, царство спасенних задумів мов би вже наступало... Справді, наші молоді мрії знайшли в Шевченкові благословенне оправдання, знайшли запоруку своєї будучини”. Приїхавши на Різдво 1846 р. до Києва, Куліш застав “своїх любих киян дуже щасливими, а нащасливішим був між ними Шевченко. Він бо тоді і сам у собі чув, і всі як одне серце чули, що подає яко поет надії грандіозні”. “Високі ноти національної Кобзи Шевченкової” були “пророчим взиванням Кобзаря

кобзарів українських”... “Се вже був не Кобзар, а національний пророк. Восторженому щастям, наукою і поезією, мені здавалось, мов би перед нами сталося те, чого дізнав на собі ветхозавітний посол Господень... Київська інтелігенція, лучче сказати, плодюща її частина, обгортала українського барда глибоким почитанням”. Кияни, за словами Куліша “взирали на Шевченка як на якийсь світильник небесний, і се був погляд праведний... Шевченко з'явився між нас, яко видиме оправдання нашого натхнення звиш...” Згадував Куліш і про те, як Шевченко навчив їх ненавидіти москалів, яких не називав інакше, як кацапами.²¹

Не менш захоплено згадував про Шевченка в своїх споминах Микола Костомарів:

“Тарас Григорович прочитав мені свої ненадруковані вірші. Страх огорнув мене... Я побачив, що Шевченкова муза роздирала заслону народнього життя. І страшно, й солодко, й боляче, й привабливо було туди заглянути!!! Поезія завжди йде попереду, завжди відважується на сміливе діло, її слідами йдуть історія, наука та практична праця... Тарасова муза прорвала якусь підземну гать, уже кілька віків замкнену багатьма замками, припечатану багатьма печатами, засипану землею, навмисне забраною й засіяною, щоб сховати для потомства навіть пам'ять про місце, де є підземна порожнеча. Тарасова муза сміливо ввійшла в цю порожнечу із своїм негасним світильником і відкрила за собою дорогу і соняшному промінню, і свіжому повітрю, і людській цікавості. Легко було входити в це підземелля, коли повітря туди дістанеться, але яка людська сила може встояти проти вікових випарів, що вбивають в одну мить усі сили життя, що гасять усіякий земний вогонь!.. Однак поезія не злякається ніякого згубного випару, якщо вона — справжня поезія, і не погасить її світильника ніяка історична або моральна вуглекислота, бо цей світильник горить нетлінним вогнем — вогнем Прометей...”²²

Чимало місця уділяє П. Зайцев описові взаємин Шевченка з княжною Варварою Репніною, з якою познайомився поет під час свого перебування в маєтку її батька, князя Репніна, в Яготині. Ці взаємини цікаві для нас тим, що закохавшись в молодого, тридцятилітнього тоді поета, княжна Репніна написала автобіографічну повість, у якій дала надзвичайно цікаву характеристику і собі самій, і “вибранцеві свого серця”. Шевченко, як оповідала княжна, відразу зробився в їхньому домі “своею людиною, одним із тих, що з ним так вигідно на селі, кого приємно бачити в салоні і кого можна залишити самого, не боячись, що він через дрібничковість образиться”. Шевченко носив модний тоді сирій довгий сурдут “у талію” з оксамитним коміром і модний, високо, аж під підборіддя зав'язаний шаль-крават. Про зачіску не дуже дбав. Голив вуса, але залишав негусті бакенбарди. Був середньо-

¹⁸ Там же, стр. 320.

¹⁹ М. Шагінян, “Тарас Шевченко”, Собр. сочинений, т. 5, розділ 4-й (“Естетика”), стр. 100-123.

²⁰ П. Зайцев, “Життя Т. Шевченка”, вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955, стр. 387.

²¹ П. Зайцев, “Життя Т. Шевченка”, вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955, стр. 163.

²² П. Зайцев, “Життя Т. Шевченка”, вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955 стр. 148.

го зросту, але міцної будови. Широкі плечі, широка талія й легка сутулість надавали його постаті того особливого характеру, що його росіяни називають "угловатістю", а французи *raideur des manières*, або *absence de grace*. У руках його не було гнучкості, граціозності. На смуглявому лиці знати було легкі сліди віспи. Був русявий. На перший погляд обличчя його видавалося звичайне, але кожного, хто хоч трохи приглянувся до нього, чарували його невеликі, але виразисті сірі очі, що світилися надзвичайним розумом і дивною добротою... "Ів і пив, як усі смертні, і кожний, увійшовши до кімнати, де він перебував з молодими людьми... ніяк не міг поставити його на вищий ступінь, ніж інших: цілими годинами міг віддаватися найпустішій, банальній розмові і навіть, як здавалося, захоплювався нею. Він був добрий до слабости й легкодухий до жорстокости, нерішучий, а разом із тим і похопний до необміркованих вчинків. Його не можна було не любити, але для всіх, хто справді любив його, він був джерелом турбот, безупинних переходів від захоплення до обурення, від співчуття до охолодження".

Але він "був поетом у всій широчині цього слова: віршами своїми він покорив усіх, він витискав із очей своїх слухачів сльози ніжності і співчуття, він настроював душі на високий діяпазон своєї ліри, захоплюючи всіх; він притягав до себе старих і молодих, холодних і палких. Читаючи свої чудові твори, робився він чарівливий; музичний голос його переливався у серце слухачів усі глибокі почуття, що владно панували тоді над ним самим. Він був обдарований більше, ніж талантом, — йому даний був геній, і чутлива душа його настроювала його ліру на високе й святе."²³

Тут же в Яготині несподівано сталася подія, що дуже вразила і схвилювала Шевченка. "Платон Лукашевич, — оповідає П. Зайцев, — прислав до Яготина з Березони свого кріпака з листом до Шевченка. Посланець у тяжкий мороз зробив не менше як 25 верст пішки. Це обурило Шевченка, і він написав ученому дідичеві різкого листа. На це дістав такою самою дорогою відповідь, у якій осканжений Лукашевич здобувся на ущиплений "дотеп", — що він має 300 таких "йолопів", як Шевченко. Поет, оповідаючи про це князні, "плакав од болю". Княжна не знала, що сказати, що зробити, щоб потішити його. "Я, — згадувала вона, — притулила його голову до своїх грудей, обіймала його, цілувала йому руки, цілувала б йому ноги. Я хотіла довести йому, що коли знайшовся негідник, який замість радити, гордитися й почувати себе щасливим, що геніальний син його рідного краю визволився з цієї ганьби (тобто кріпацтва), цим йому дорікав, то є істота, що шляхетні почування й священний вогонь ставить вище від випадковости

народження". Шевченко заспокоївся, "розвеселився й оживився, з дивною легкістю перейшовши від смутку до веселости."²⁴

Етап за етапом, подію за подією у поетовому житті розглядає Зайцев у своїй книжці. Заслання, умови життя й праці в Новопетрівському форті, листування з друзями, щоденник, захоплення й розчарування дружиною коменданта Новопетрівського форту пані Агатою Усковою, участь в експедиції Бутакова, спроби писати повісті, повернення із заслання, взаємини із петербурзькою громадою, друга подорож на Україну, кропітка праця над офортами і, нарешті, хвороба й смерть Шевченка — все це сумлінно відзначає біограф у своїй праці. Набагато повніше, ніж зробив це Кониський, висвітлює він, на основі новіших даних, істарію нещасливого сватання Шевченка до новгородської артистки Піунової та до Ликері Полусмаківни, що обірвалася таким гірким для поета фіналом. Перед нами проходять довгою шеренгою рельєфні образи поетових сучасників, зокрема українців братів Михайла й Федора Лазаревських, О. Бодяньського, Я. Кухаренка, В. Григоровича, В. Білозерського, Г. Сошенка, Є. Гребінки, М. Костомарова, П. Куліша, М. Максимовича, С. Гулака, О. Марковича, В. Тарновського, братів Закревських, А. Чужбинського, В. Забіли, А. Лузогуба, М. Щепкіна, А. Козачковського та інших — як фактичне спростування виображуваної для нього советськими шевченкознавцями "відчужености" від тодішнього українського середовища. Цінною прикметою праці П. Зайцева є й те, що висвітлюючи певні етапи життя поета, він не забуває звернутись до його поетичних текстів, що дає нам повніший, так би мовити, засвідчений самим Шевченком, його внутрішній образ.

З цілковито зрозумілих причин (написана 1944 р. в Москві як докторська дисертація) відмінною від двох згаданих праць про Шевченка є праця **Марієтти Шагінян, "Тарас Шевченко"**. В передмові до читача М. Шагінян каже, що її завданням було дати живий образ Шевченка — творця і мислителя. На загально-відомих фактах з біографії поета вона не зупиняється, або згадує їх лише настільки, наскільки без цього не можна було обійтись. Праця складається з 8-мох тематичних розділів: 1. Поетика Кобзаря, 2. Драматургія, музика, малярство, 3. Проза, 4. Естетика, 5. Любов, 6. Аральська експедиція, 7. Т. Шевченко й тижневик "Іскра", 8. Т. Шевченко і Чернишевський. Частина розділів зроблена виключно на архівному матеріалі. Зрозуміла річ, що Шагінян дотримується офіційного курсу в своєтському шевченкознавстві, намагаючись зробити поета "своїм" серед усіх народів СРСР, а перш за все в Росії. Для цього їй доводиться частинно йти слідами офіційних марксистських літера-

²³ П. Зайцев, "Життя Т. Шевченка", вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955, стр. 107-111.

²⁴ Там же, стр. 119.

турознавців типу Бельчикова²⁵, який системою до- вільно зроблених зіставлень і цитат намагався ви- сунути "теорію" про розходження між українсь- ким громадянством і Шевченком, підкреслити йо- го залежність від російських революційних крити- ків і мислителів того часу, зокрема Добролюбова і Чернишевського. Послідовно вона приймає й офі- ційну характеристику поетових "друзів" (беручи слово "друзі" в лапки), зокрема Куліша і Косто- марсва, що були, мовляв, "апологетами царського ладу, буржуазними націоналістами". Працю М. Ша- гінян докладно проаналізував В. Петров у статті "Провідні етапи розвитку сучасного шевченкознав- ства" (УВАН, 1946), а також М. Глобенко у стат- ті "Шевченко в советському літературознавстві" (Записки НТШ, том CLXI, стр. 185-186). Перший з них відзначає "її фактичні огріхи, недоречні й невдалі спроби, приміром, розмежувати мову Шев- ченка й "галицьку сумесь" (стр. 12, 270 — I вид.) або перекласти "випади Шевченка проти мос- калів з Шевченка на Кухаренка й Куліша (стр. 60 I вид.), а другий згадує комічні в такій книзі ек- курси, як напр. міркування про відміну червоно- арміяця від миколаївського солдата (стр. 87), на- ївну спробу критикувати мову Куліша (стр. 93- 94) чи намагання "виправити" досліди українсь- ких учених принциповими засадами Добролюбова і Чернишевського (стр. 14). Однак і Петров, і Гло- бенко стверджують, що "у книзі Шагінян, коли розглядати її на тлі інших видань тих і пізніших років, безперечно є багато свіжості",²⁶ починаючи з вимоги авторки відкинути, для глибшого пізна- ння Шевченка, "гіпотезу того вічного батька з за- порізькими вусами, в славнозвісній смушковій шап- ці й сіряку, що зрослася в нашому уявленні з зов- нішністю Шевченка. Нам треба пригадати, що поет був молодий, був надзвичайно привабливий, його лю- били всі, з ким він стикався, в нього закохували- ся..."²⁷

"Свіжість сприйняття, на нашу думку, — пише далі М. Глобенко, — пояснюється насамперед тим, що ав- торці була знайома конфіскована в 1939 р. у Львові надзвичайна своїм охопленням і трактуванням матері- ялу книга проф. Павла Зайцева "Життя Тараса Шевчен- ка", а також тим, що поза межами України Шагінян далеко вільніше, без прищепленого в 1930-1937 рр. упе- редження і страху могла користуватися будь-якими ма- теріалами, насамперед спогадами про поета. Шагінян, зокрема, гостро критикує спогади Тургенєва й Поло- ського (стр. 116), що через "празький" "Кобзар" 1876 р. так багато спричинилися до вкорінення серед маси чи- тачів фальшивого образу поета. Платячи данину офі- ційному "вплітання" постаті Шевченка в коло російсь- ких сучасників, вона не відриває його цілком від ук-

раїнського оточення, принагідно подає ряд деталей, що в стандартних советських біографіях або цілком відсут- ні, або лишаються поза увагою читача, а тим часом мають велике значення для пізнання "справжнього" Шевченка і його оточення (див. зокрема цілий розділ 5-й — "Любов")²⁸

Докладно висвітлює Шагінян, присвячуючи ї ок- ремий розділ, Аральську експедицію Бутакова і участь у ній Шевченка — тобто той період у по- етовій біографії, який донині залишався поза пиль- нішою увагою поетових біографів, наводить ще ні- де не опубліковані до того уривки зі щоденника Бутакова.

Розглядаючи поезику Шевченка, М. Шагінян заперече думку т. зв. "фолклористів", які стави- ли знак рівності між поезією Шевченка і усною народньою піснею, стверджуючи, що "велика час- тина творів Шевченка взагалі ніякого зв'язку з на- родньою поезією не має, перевищує її, недоступна для цієї поезії", що шевченківський чотирьохстоп- ний ямб, який становить майже третину усієї по- етової продукції, перевірений за схемою А. Бело- го, "виявився першорядним".²⁹ У розділі 2-му сво- єї праці Шагінян розповідає про винятковий дра- матичний і музикальний смак Шевченка, про те, як музикальне і образотворче мистецтво він сприй- мав злитно, як одну стихію.³⁰ "Його історичні по- лотна, — пише Шагінян, — бездоганні в сенсі прав- дивості найменшої деталі". Пейзаж малює він "у світлових контрастах, при чому стягає їх до од- нієї, домінуючої плями, будь це білі стіни фортеці або церкви на горі, або місяця в хмарах. Людей і тварин у пейзажі він дає переважно темними си- луєтами, не лише на засланні, але і в ранніх ук- раїнських рисунках, часом роблячи їх неспівмірно- більшими. У постатях людей, в їх манері носити одяг, кого б не зображував він, завжди вгадується щось національно-українське, і це особливо силь- но в солдатських сценках і в серії про блудного сина, де дано своєрідне поєднання рембрандтівського стилю з українською народньою плястикою".³¹

В розділі 3-му Шагінян аналізує прозу Шев- ченка, зокрема його писані російською мовою по- вісті, про які в 1858 році Куліш писав Шевченко- ві: "Якби у мене гроші, я купив би їх у тебе всі разом, тай спалив". Признаючи певну старомодність цих повістей на той час, Шагінян, однак, приз- нає їх непересічну літературну вартість, заперечу- ючи не тільки осуд Куліша, але й російського пись- менника С. Т. Аксакова, який у дуже делікатній і щирій формі відраджував поета від писання прози.

²⁵ М. Глобенко, "Шевченко в советському літерату- рознавстві", Записки НТШ, том CLXI, стр. 186.

²⁶ М. Шагінян, "Тарас Шевченко", Соб. сочинений, т. 5-й, Гослитиздат, М. 1957 стр. 16.

²⁷ Там же, стр. 46.

²⁸ М. Шагінян, "Тарас Шевченко", соб. сочинений, т. 5-й, Гослитиздат, М. 1957, стр. 53.

²⁵ Н. Ф. Бельчиков, "Тарас Шевченко. Критикобио- графический очерк", Москва, 1939.

²⁶ М. Глобенко, згадана стаття, стр. 186.

²⁷ М. Шагінян, "Тарас Шевченко", Собрание сочине- ний, т. 5-й, Гослитиздат, Москва, 1957, стр. 34.

Закінчуючи цей розділ, М. Шагінян цитує цілу сторінку шевченківського тексту з повісті "Матрос" ("Прогулка с удовольствием и не без морали"), яка, на її думку, "може ввійти в першу-ліпшу хрестоматію клясичних зразків".³²

Цікаві, хоч місцями і спірні, думки та нові відомості про поета знаходимо у розділі "Естетика", а особливо в розділі "Любов", над яким авторка, видимо, з надзвичайною старанністю працювала і з жіночою проникливістю зуміла достежити те, що випало з поля зору попередніх біографів поета. Крок за кроком простежує вона любовні успіхи і невдачі поета, від дитячого захоплення Оксаною Коваленковою почавши і Ликерою Полусмаківною кінчаючи. Докладно аналізуючи автобіографічну "Повість" княжни Варвари Репніної та звіряючи подані в ній факти із зібраними нею документальними відомостями та поезіями Шевченка, Шагінян реконструює надзвичайно скomпліковану сітку любовних взаємин у житті поета під час його перебування у Яготині та околицях у роках 1843-1844. Повністю наводячи текст написаної значно згодом, на Кос-Аралі, в 1848 році, поезії "Немає гірше, як в неволі", з присвятою Г. З., Шагінян приходить до висновку, що загадкові ініціали Г. З. належать Ганні Закревській, дружині Платона Закревського, в яку таємно, але глибоко був закоханий Шевченко і з якої навіть намалював у 1843 р. чудовий олійний портрет. Цікаво інтерпретує Шагінян уже відомі нам з біографії Кониського і Зайцева взаємини Шевченка з Агатою Усковою, яку він згодом називає "поліном", "дерев'яною куклою" і на яку пізніше він "не міг дивитись без огиди", подає додаткові відомості про Піунову, її ментальність, зацікавлення і оточення, згадує про поетове захоплення молодою вродливою "Максимовичкою", дружиною професора Михайла Максимовича, яку він називав "свіже чисте добро", "незаторкнутий тип моєї землячки", про Шевченкове бажання одружитися з кріпачкою Харитою, що скінчилось відмовою Харити, і, нарешті, Ликерою Полусмаківною, над характеристикою якої Шагінян зупиняється докладніше. Згадує вона також про взаємини Шевченка з Амалією Клоберг, відомості про яку зустрі-

чаємо також у Зайцева.³³ Розділ 6-й, як уже згадо професійну вправність, але перш за все бачиний Шевченка, з багатьма новими відомостями, розділи 7-й і 8-й — наголошенню в угоду "офіційній лінії", ідейної близькості Шевченка до журналу російських революційних демократів "Іскра", до ідейних позицій Чернишевського, признаючи, щоправда, "взаємні" впливи.

Надзвичайний літературний хист Марієтти Шагінян та її загальна симпатія до Шевченка, що почуввається в цілому творі, а особливо свіжість використаних матеріалів та їх оригінальна інтерпретація надають цьому творові надзвичайно цікавих рис. Якщо вилучити з нього неминучу в советських обставинах данину офіційній ідеологічній лінії у трактуванні постаті Шевченка — ми матимемо в творі М. Шагінян надзвичайно вартісне доповнення до існуючої вже наукової біографічної літератури про Шевченка.

Зіставляючи три згадані тут біографії Шевченка, констатуємо не лише більшу або меншу сумлінність кожного з біографів, більшу чи меншу його професійну вправність, але перш за все бачимо великий образ нашого поета на всіх відтинках і етапах його життєвої дороги, вчимося краще розуміти його творчість і глибше проймаємося його твердою вірою, що

Діла добрих оновляються,
Діла злих загинуть.

³³ "Русский библиофил", ч. I, 1914.

Головні джерела:

1. О.Кониський, "Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя", вид. НТШ, Львів 1901.
2. П. Зайцев, "Життя Тараса Шевченка", вид. НТШ, Нью Йорк, Париж, Мюнхен, 1955.
3. М. Шагінян, "Собрание сочинений", том 5-й, Государственное Издательство Художественной Литературы, Москва, 1957.
4. В. Петров, "Провідні етапи розвитку сучасного шевченкознавства", вид. УВАН, 1946.
5. М. Глобенко, "Шевченко в советському літературознавстві", Записки НТШ, Т. 24, Нью Йорк, Париж, 1953.
6. Дм. Косарик, "Життя і діяльність Т. Шевченка", Київ, 1955.
7. В. Анісов, Є. Серєда, "Літопис життя і творчости Т. Г. Шевченка", Київ, 1959.

ЦІКАВА ЛІТЕРАТУРНА НОВИНКА

Вже вийшла з друку нова книжка гуморесок

Свирида Ломачки

під назвою

ЛЮБОВ ДО БЛИЖНЬОГО

Книжка складається з 12 тематично пов'язаних оповідань: Арс, магна арс, Фейлетон про ніщо — ("Джаланіта"); Ди-

вовижності отця Акакія; Прощання з Мартою; Побратим по квартирі Півень; Любов до ближнього; Гіпертрофічна куртуазія; Пророк; Туга за казкою; Дентистична історія; Знайомство зобов'язує; Думки на дозвілі.

Передмова, обкладинка та ілюстрації — М. Левицького 124 стор.

Ціна: \$2.00

Замовляти у редакції "Молода Україна"

Сергій ГОЛУБЕНКО

Як вони використовували Шевченкове слово

Полум'яна Шевченкова спадщина з її пристрасними закличками до боротьби за волю і правду проти всякого насильства і гніту користувалась завжди гарячою любов'ю всього українського народу і здобула величезну популярність серед інших поневолених народів скрізь, куди тільки доходило вогненне слово великого українського поета-пророка. Цю любов і пошану до Шевченка всіх знедолених і скривджених під ярмом московського деспотизму не могли ні згасити, ні зменшити і російські революціонери, і в своїй боротьбі з самодержавством під прапором соціалістичних ідей почали використовувати для своїх цілей ім'я Шевченка, затушкуючи національний зміст його кличів і представляючи великого поета — співця боротьби за волю України — просто як борця проти кріпаччини і царського гніту. Ще в другій половині 50-их років російські революційні поети почали перекладати Шевченка своєю мовою, вкладаючи в свої інтерпретації його творів відповідний до своєї платформи зміст і в такому вигляді ширили їх серед народніх мас. Багато послуговувались поезіями і кличами Великого Кобзаря в своїй пропаганді серед селян російські народники. Велике значення такого використання для агітаційних цілей імени національного поета України відзначив Плеханов, який у 1890 році писав: "Покійний Тарас Григорович належав до числа найбільших народніх поетів, яких тільки знає всесвітня історія літератури."

З підсиленням національно-визвольного руху поневолених народів та з загостренням революційної боротьби проти царату кличі і заповіді Шевченка стали гаслами в змаганнях за волю не лише українського народу, а й інших поневолених народів. Словами Шевченка стали користуватися й російські соціалісти в надії привернути цим до себе увагу народніх мас, що стали на шлях боротьби за волю. Відозви, заклички, листівки різних соціалістичних організацій і підпільних груп чимдалі більше наводять уривки з Шевченкових поезій, використовують пошану народів до поета на свою користь. У листопаді 1904 року, підчас російсько-японської війни, петербурзький комітет російської соціал-демократичної робітничої партії видав листівку, в якій відзначив погіршення життєвих умов робітників і селян у наслідок війни і впарі з цим підсилення урядового терору, розпалювання ворожечі на національному ґрунті, нацькування жидів, вірменів, фінів, поляків, заслання письменників і земських діячів, опозиційно наставлених до царату, криваву масакру робітників на вулицях Варшави і мирних людей, що вийшли на двірці у Москві попроситись з вояками, які від'їздили на фронт. І далі, для характеристики загального становища Московщини, в листівці подані слова з Шевченка: "Од

молдаванина до фіна на всіх язиках все мовчить, бо благоденствує".

В квітні 1905 року бакинський комітет тієї самої партії видрукував заклик до робітників — перетворити святкування Першого Травня на день боротьби з самодержавством за свої права і за восьмигодинний робітничий день. Далі відзначалось, що царський уряд розстріляв у Варшаві, Ризі, Баку та інших неросійських містах тисячі незброєних робітників і закликалось до боротьби з царатом. Заклик закінчувався віршем, що був перероблений з Шевченка:

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить,
А на прадівськiм престолі
Палач всея Русі сидить.

Цей заклик мав велику популярність по цілій московській імперії. Його відразу передрукував і поширив нелегально серед населення казанський комітет соціал-демократичної партії. Як видно, творчість Шевченка була широко відома і користувалась однаковою популярністю і в Азербейджані, і в Татарії.

Захоплені красою і великою викривальною силою творів великого поета, безіменні автори переробок робили й інші тексти пісень:

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить.
А на російському престолі
Кабан годований сидить.
Людською кровію торгує,
Людей у рабство продає,
І на людей усіх трудящих
Залізні кайдани кує.

Популярністю в Україні у революційні часи користувалась також пісня:

Сльозами злита Україна,
Повита горем правда спить
Й на робітничій сірій спині
Веселий, п'яний пан лежить.

Широке розповсюдження серед народу в Україні, а далі і в Білорусі та серед інших народів пісень на слова Шевченка призводило в часі піднесення боротьби з царатом до зміни текстів, коли на той самий мотив укладали пісню іншого змісту, який починався знаними з творчості поета словами, а далі підносив відповідний до призначення текст. Під час революції 1905 року в Україні і поза її межами користувалась великою популярністю така пісня:

Реве та стогне люд голодний,
Собі свободу добува,
Воює з ними цар негодний,
Всю землю кров'ю залива.
Козак же деспот на ту пору

З нагаєм де-де вигляда.
Неначе демон у тім пеклі
Людей він муча і терза.
А цар Микола — він гайдучий
Сидить в віконце вигляда
І з похвалою труд козачий
Вином та медом запива.

Співали цю пісню навіть в Армавірі. Зневажливі згадки в ній про козаків стосуються козачих кінних частин, що показали себе вірними оборонцями царату і відзначались особливою жорстокістю при розігнанні вуличних маніфестацій, приборканні страйкарів і селянських розрухів, за що були зненавиджені всім населенням. Таку долю козаків у той час висвітлив Михайло Коцюбинський у своїх творах “Фата моргана” і “Конні не винні”.

Як відомо, царський уряд заборонив у 1914 році святкувати столітній ювілей з дня народження Шевченка. Царська урядова газета “Россия” закидала українській суспільності, що та “створила з імени Шевченка революційний символ” і в ювілейні дні хоче використати закладений в його творах “дух бунтівництва” для боротьби проти цілості Росії. Про ініціаторів й учасників Шевченкових святкувань та сама газета писала: “Вони домогались, щоб влада, яка покликана охороняти принципи єдиної неподільної Росії, лишалась байдужою глядачкою, як вони, протестуючи, роблять неподобства, викидають червоні ганчірки, загалом демонструють свою революційну готовість... Російське суспільство повинно дати певну відсіч подібним домаганням.” Чорносотенець Пурішкевич у Державній Думі заявив: “Голос державного розуму повинен підтримати нас, щоб українська інтелігенція не мала змоги викинути ще раз червоного прапора”. Через усі ці вислови провідною думкою виступає підкреслювання небезпеки для цілості московської імперії від святкування Шевченківського ювілею, а термін — піднести червоний пропор означав крок, спрямований проти самодержавства.

Як і слід було очікувати, заборона вшанування пам'яті Шевченка викликала всенародне обурення. Численні робітничі страйки, мітинги, маніфестації, проведені в Києві, Харкові та інших містах України, були виявом всенародньої любови і пошани до Шевченка. Зокрема київська жандармерія повідомила, що студенти і робітники на своїх зборах співали “пісні з “Кобзаря”, але вже викладені в тенденційному дусі, як, наприклад, “Катерина, вража мати” та інші”. Акцією протесту проти заборони Шевченківських святкувань хотіли скористатись у своїх пропагандивних цілях більшовики. Тоді Ленін писав: “Заборона вшанування Шевченка була таким чудовим, прекрасним, на рідкість щасливим і вдалим заходом з погляду агітації проти уряду, що кращої агітації і увявити собі не можна”.

Київський комітет російської соціал-демократичної робітничої партії видав відозву, закликаючи в день Шевченкового ювілею організовано виступати проти самодержавства і висувати свої політичні вимоги: “Товариші! Минуло сто років, як народився великий народній поет України Тарас Григорович Шевченко... Сто довгих років, що мордують народ позбавленням прав і гнітом уряду.

Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить —

писав Шевченко, Не перестаючи, знущається уряд і досі над позбавленою прав державою, переслідує і пригнічує всяку національність.” Закінчується відозва запевненням, що “тільки з поваленням самодержавного устрою буде легше робітникові боротися за свою долю, про яку так часто згадував покійний поет.”

В іншій відозві, видрукованій також у Києві, подано як епіграф уривки з “Заповіту” і “Кавказу”:

Вставайте — кайдани порвіте!
Борітеся — поборете!
За вас сила,
За вас воля
І правда святая!

характеристично, що рядок, в якому згадується про поміч від Бога, тут випущений.

Про Шевченка містить дві статті дореволюційна большевицька “Правда”, намагаючись довести свою прихильність до кожного поневоленого народу. Одну з тих статей “пам'яті Т. Г. Шевченка” написав Вячеслав Молотов, подаючи поета як “співця пригноблених мас народу”, “борця за щастя народу”, що заслужив “право на вічну славу і добру пам'ять потомків, за благо і щастя яких він усе своє життя боровся”.

У відозві київських більшовиків говорилося: “В день пам'яті поета ви, товариші, приєднуйтесь до загального протесту проти урядового пригнічення... В день пам'яті поета-трибуна згадайте про світлий прийдешній устрій, про соціалізм”. Так під покришкою Шевченкових святкувань провадилася відверта соціалістична пропаганда.

Після більшовицької революції в Росії і повної окупації України Шевченко був проголошений “вічним революціонером”, борцем проти царату, мало не прихильником і попередником советської влади. В 1918 році в Петрограді йому був поставлений пам'ятник. Пам'ятник-погруддя Шевченкові був поставлений 1 травня 1919 року в Києві і простояв до приходу денікінців, які той пам'ятник розбили. В своїх окупаційних заходах в Україні більшовики весь час удавали, немов усе це робиться як здійснення заповітів Шевченка. Український советський поет Володимир Сосюра говорився до того, що заявив, ніби мрії Шевченка про вільне життя народу без царя вже здійснились

і якщо б поет жив тепер, то "став би членом РКП", Така написана в 1927 році "Відповідь" Сосюра поетові Євгенові Маланюкові та еміграції з советської України. "Не вий, не вий на прах Тараса, проклятий пан!.. бо він не твій" — каже Сосюра і твердить, що не одного емігранта, подібного до Маланюка, Шевченко сам "поставив би до муру". Самий зміст і тон "Відповіді" вказують, який страшний урядовий тиск і примус відчував автор, пишучи такі рядки. В поемі "Дніпрельстан" той самий поет змальовує індустріалізацію України як здійснення Шевченкових бажань: "В росі Тарасова могила, навколо — мармур і чавун." Він звертається до Шевченка:

Спокійно спи, поете милий,
вже простягли над світом крила
міцні республіки комун.

В 1938 році в вірші "На могині Шевченка" Сосюра знову повторює те саме твердження, що всі мрії Шевченка здійснились і народ виконав його заповіти:

Спи спокійно, поет! Україна твоя
вже розправила крила орлині
так, як мріяв колись ти в жагучих піснях
на засланні, в тяжкій самотині...
Спи спокійно, поет! Образ огненний твій
не зітерти ні бурі, ні часу.
В більшовицькій сім'ї, славіній, вольній,
новій
ми тебе не забули, Тарасе!

Ім'я Шевченка і всенародною любов до нього використовували скрізь, де тільки було можливо. Навіть в Іспанії під час громадянської війни на Арагонському фронті серед інтернаціональних бригад, що воювали по комуністичній стороні, в складі батальйону ім. Домбровського була українська чота ім. Тараса Шевченка, скомплектована з утікачів із в'язниць Львова та Луцька і комуністичних емігрантів українського походження з Франції, Канади та Аргентини. Орган поляків у складі еспанської комуністичної армії "Охотник вольності" з цього приводу писав: "Нещодавно організувалась в нашому батальйоні перша українська чота ім. Тараса Шевченка. В боях на передовій лінії вогню хлопці з чоти ім. Шевченка довели, що вони гідні носити ім'я великого співця знедоленого українського народу." Так ім'я Шевченка служило і для комуністичної боротьби в Іспанії.

Про те, що в Україні здійснено всі Шевченкові заповіти, прилюдно приневолений був за наказом згори проголосити поет Павло Тичина 6 березня 1939 року на парадному відкритті пам'ятника Шевченкові в Києві:

"Слухай же, наш перший і воістину народній поете. Твоє революційне, твоє пророче слово — про сім'ю вольну й нову — справдилося. Ось вона,

сім'я та, що тебе сьогодні зустрічає. Дійсно вольна і дійсно нова...

Слухай же, наш перший і воістину народній поете. Ти відкрив нам долю Катерини, ти вірив, що жінка буде розкріпачена колись, що жінка доб'ється прав людських, законних. Ось вона прийшла на свято сьогодні до тебе — наша жінка нова, радянська. Ось дальні родичі твоєї Катерини. Але чи ти пізнаєш їх? Твої ж бо Катерини давно вже на трактора охоче пересіли, твої ж Катерини давно вже на літаках під небом мчать, перед ведуть у академіях, на відповідальній роботі в наркоматах.

Слухай, наш улюблений поете! Ти мріяв колись про матір молоду з своїм дитяточком малим. Ти любив дітей і ніколи не забував про них...

О, Тарасе, ця твоя мрія про рай земний, в якому б щасливим були діти, здійснилась!"

До образу Шевченка не раз звертається Тичина й пізніше. Приєднання Західньої України розглядає він як здійснення Шевченкової мети і пише:

І виходить Шевченко, сміється та плаче.
А сонце над ним, а сонце ласкаве, гаряче:
— будь здоров, Тарасе... хвилина ж яка!
Зустрічай Федьковича, цілуй Івана Франка.

В роках другої світової війни, коли було загрожене саме існування советської влади, українські советські поети особливо часто звертаються до образу Шевченка, роблять його свідком усіх навколишніх подій, його ім'ям намагаються піднести занепалий дух українських вояків Червоної армії. Коли майже ціла Україна опинилась під німецькою окупацією, в Саратові працювала українська радіостанція ім. Шевченка. Володимир Сосюра в своїх віршах часів війни змальовує Шевченка, як учасника бойових подій. То встає він з могили і на тлі пожеж і битв звертається до червоних вояків:

Бийте ката, мої ви орлята,
наче леви ви будьте в бою!
Україну ідіть визволяти,
Україну і вашу й мою...

На Вкраїну ідіть, мої діти,
хай звучать ваші кроки, як мідь,
відплатіть за потоптане жито,
за могилу мою відплатіть.

То знову виходить з могили привітати червоних, що поновно займають Україну:

Відплати срібний дзвін все далі лине,
вже зустріча полки з Чернечої Гори
Шевченко рідний наш... Він до Дніпра
по сходах
зіходить у піснях і руку подає
щасливим воїнам, що йдуть і йдуть
зі сходу.

То взагалі Шевченко в лавах вояків бере участь у битві за відвоювання Донеччини від німців. Со-

сюра вітає його серед бійців у рідній авторові Донеччині:

Ідуть полки на вражі зграї,
Й між ними ти, твої пісні.
Твоє ім'я звучить і сяє
в моїй донецькій стороні.

Встає твій образ, наче племінь,
твої я чую знов слова,
коли вночі, в гаю глухому,
повстанець пісню заспіва
про блідий місяць і про тучі,
як горе огненне твоє, —
і в пісні тій Дніпро ревучий
горами-хвилями встає.

І Сосюра зображує Шевченка вояком Червоної армії, що в сірій шинелі в лавах вояків бореться проти німців:

Вперед, незримо і крилато,
в рядах бійців, крізь дим пожеж,
свою Україну визволяти
в шинелі сірій ти ідеш.

Знов удається Сосюра до Шевченка, як він у день здобуття Києва мав зустрічати нових окупантів, що йшли на зміну попереднім: “з парку бронзовий Шевченко вітав задимлених бійців”. Сосюра відчуває Шевченка скрізь і в часі повоєнної відбудови: “Ти з нами в радості сьогодні, як з нами був у дні біди” і договорується до того, що Шевченко рівночасно є “син українського народу і Росії духовний син”.

Багато подібних тверджень можна було зустріти і в наступних роках та особливо тепер у зв'язку з Шевченковими роковинами. Майже всі сучасні українські поети і письменники писали, що вже здійснилися в Україні Кобзареві ідеали, вже існує велика, вольна нова сім'я, яка згадує його тепер згідно з його заповітом. В цих патетичних висловах виявляється велич Шевченка і слабкість режиму. Вогненним поетичним словом Шевченка послуговувались, його використовували, перекручували, пристосовували до своїх цілей, але заглушити те слово, погасити його палаючий вогонь не міг ніхто.

Сучасний український еміграційний письменник

(З нагоди 40-ліття з дня народження Леоніда Полтави)

Серед молодшого покоління українських письменників, що свої перші літературні кроки робили в останніх передвоєнних роках, а розвинулись і сформувались як майстри мистецького слова вже на еміграції, особливо відзначається як обдарований поет і повістяр, добре знааний цілій українській громаді у вільному світі своїми збірками поезій і повістями, а також численними віршами, друкованими в багатьох українських газетах і журналах Європи та Америки — Леонід Полтава. Про вартість його поетичних творів знає багато читачів нашої періодици, багато з них високо цінують його поезії й прозу, але хто знає особисто автора, високого, білявого, з блакитними очима, схованими за великими роговими окулярами, хто мав змогу гостювати в нього, той незмінно відчуває чар цієї ніжної, гостинної людини, що завжди приймає відвідувача найкраще, поділиться з ним останнім, обміняється думками й щиросердечно перекаже свої думки, розповідь про свої творчі плани й задуми.

Порівняно молода ще людина, народжений у 1921 році на мальовничій Полтавщині, вихованець Ніженського педагогічного інституту, того славного колись ліцею, де вчилися у різний час Євген Гребінка, Олександр Афанасійов-Чужбинський, Микола Гоголь і Леонід Глібов, — Леонід Полтава з юних літ жадібно читав літературу, уважно студював українських класиків, захоплювався зокрема “Марією”, “Гайдамаками”, “Давидовими псалмами” Шевченка і “Мойсеєм” Франка, вивчав твори Мак-

сима Рильського, Євгена Плужника, Миколи Бажана, Володимира Свідзінського та вже пізніше Євгена Маланюка. Приваблювали його також видатні письменники Заходу — Данте, Шекспір, Байрон, Рільке, Едгар По, з новочасної поезії — Жан Кокто і Жак Прево, а з прози — італієць Маляпарте й американець Гемінгвей, з творчістю якого Леонід Полтава познайомився вже далеко від рідного краю і твір якого “Старий чоловік і море” справив на нього велике враження. Цікавився він також і Джоном Стейнбеком та Полем Кльоделем.

Під впливом прочитаних творів Леонід Полтава почав писати сам. Перший його вірш був надрукований в 1940 році. Під час війни молодий поет містив свої твори в журналі “Наші дні” та в журналі для дітей у Львові. А далі, потрапивши у вир військових подій, він був вивезений на роботи до Німеччини, заарештований там за неприхильність до нацистського режиму, за небажання носити остигську “відзнаку” та за національно-культурну працю серед українських робітників. Пробував утікти до Львова, був схоплений і ув'язнений у Потсдамі.

Переживання воєнних років лягли в основу першої поетичної збірки Леоніда Полтави “За мурами Берліну”, що вийшла 1946 року в Німеччині. Вона містить 35 віршів, в яких поет змальовує свої враження від непривітної похмурої німецької столиці, не забуваючи ніколи, ким є він і тисячі інших силоміць вивезених сюди людей, скорботно запитує себе та їх: хто ми? і констатує:

Оповиті нуждою і славою,
У ночі бездонній чаші
Золотими рибами плавають
Негаснучі вікна наші.
Ми сонце стрічаєм працею
І працею проводжаєм,
І все таки наша нація
Лишається Южним краєм.
Хто ж ми? Живими поховані?
Блукаючи в хмарах руки?
Чи тільки нові Бетговени,
Що пишуть, не чуючи звуків?
Чи може аж з гір Патагонії
Сіяючою тінню
Написані нами симфонії
Вестимуть вперед покоління?!

Поет усвідомлює своє невідрадне становище, лине думкою на батьківщину, згадує її “шляхи і айстри, сині ріки”, болісно відчуває, що “далеко Львів, ще далі — Київ”, але перебуває в нерозривному духовому зв'язку з рідним краєм і немов відчуває коло себе тінь Сквороди. Тим осоружнішою і ненависнішою стає йому чужа сторона:

Танцює вітер на площах,
Полоще площі дощ:
А хто ще, а хто ще, а хто ще
Сьогодні вийде до площ?
Танцюйте, шипучі зливи,
Кружляй, дощова перезва:
Іде катеринщик сивий
До танцю заграти вам.
І вогко рипить катеринка,
То радісно, то сумно —
Але ні одна берлінка
Тепер не відкриває вікна —

пише поет у вірші “Катеринщик”, а в іншій поезії “Гофманів день” змальовує Берлін воєнних часів:

Під синьою, сіяючою даллю
Небес, настромлених на вістря труб,
Лежить Берлін, неначе у проваллі
Розхрістаний, півобгорілий труп.
Розкинув руки, вибрякли і грубі
Криві мости у поросі й смолі,
Шпилів зухвалих витрошені зуби
Розсипавши безвладно по землі.
Сіріє день. Та не співають дзвони
Не свищать ні машини, ні гудки
Лише у небесах чіткі закони
Життя і смерти пишуть літаки.

Цю збірку високо оцінив поет Леонід Мосендз, який писав про неї в журналі “Звено” ч. 2, що виходив в Австрії: “Ідеологічний зміст? Палкий протест проти експерименту “Нової Європи” над душею і тілом людини. І така сама палка віра в право, свободу й майбутність цієї людини... Хочеться

вірити, що авторове “Ми” таки справді наша “українська Україна”, мовою якої писані талановиті рядки авторових поезій.” Торкаючись формально-містечких особливостей вміщених там віршів, Мосендз пише далі:

“Таку гармонійну цілість між формою і змістом рідко трапляється читати серед наших екзильних поетів... Рими свіжі й дзвінки, розмір струнко витриманий, вираз ошадно скупчений, епітети припасовані, образи ясні і рельєфні. Немає мовної розхристаності і неохайности: автор є паном українського слова... Найглибшими з поезій є “Катеринщик” і “Гофманів день”, яким може позаздрити не один із старших поетів.”

Двома роками пізніше також у Німеччині вийшла маленька збірка поезій Леоніда Полтави “Жовті каруселі”. В ній зібрано 12 віршів. Поет пише про людину, про фатум, про настрої сьогодні. У присвяченому білоруському поетові Масею Сядньову і українському — Леонідові Лиманові вірші, одноіменному з назвою збірки, Леонід Полтава пише:

В перефарбованій шинелі
Ти вийшов з дому. Осінь. Дощ.
Кружляють жовті каруселі
Втопаючих у листі площ.
Ти повернувся у рідний Харків,
Пройшовши добрих пів-землі,
Щоб знов зустріть плякат і арку,
І тінь Монгола у Кремлі.
Все, як раніш: руда шинеля,
На бруці — люди, осінь, дощ,
І ті ж невтомні каруселі
Втопаючих у листі площ;
І страшно робиться за Харків,
Де дійсно щасливіша ця
Струнка плякатка санітарка
Біля плякатного бійця...
Лише в душі думки закляті
Стримлять багнетом: — Вороття!
Такого, щоб і з цих плякатів —
До нас просились у життя!

Як цей, так і подібні йому вірші цієї збірки та друквані й по газетах і літературних альманахах були на той час гостро актуальні і підносили істотні теми дня. Про одну таку більшу поезію Юрій Клен писав у газеті “Українські вісті” ч. 80, що виходить у Новому Ульмі в Німеччині: “Несподіваною силою вражають нас деякі вірші Леоніда Полтави... Поезія про пані Герту...являє нам зразок тонкої досконалості, якої сподіватися можна від цілком дозрілого таланту. Такого формою і змістом довершеного вірша ми не знайдемо ні в кого з молодих поетів. Оті яскраві самоцвіти — беручи ще на увагу молодість поета — свідчать, що з нього може виробитися першорядний майстер, якщо він сам до своєї творчості поставить суворі вимоги.”

Леонід Полтава випробовує свої сили і в інших жанрах. Він пише п'єсу "Пам'ятник героєві". Нею зацікавився відомий театральний діяч, автор і режисер Йосип Гірняк і хотів поставити її силами своєї студії, але це не вдалося здійснити, бо п'єса була технічно важка для вистави.

Писав Леонід Полтава й твори для дітей та подав на конкурс Об'єднання працівників дитячої літератури збірку дитячих поезій "Моя книжечка", за яку дістав нагороду. Згодом він змінив назву на "Лебеді".

Письменник Тодось Осьмачка радив Леонідові Полтаві взятись і за прозу. Під впливом цих порад Полтава задумав написати твір пригодницького жанру. У висліді наполегливої праці з'явилась його велика фантастична повість "Чи зійде завтра сонце?", в якій автор, спираючись на новітніх досягненнях науки й техніки, змальовує хвилююче напружені події і виявляє при цьому велику творчу фантазію. Дія відбувається в 2000 році на вже вільній самостійній Україні та за її кордонами. Ризикуючи своїм життям, переносить спеціальний кур'єр в Українську державу неоцінімий скарб, що має врятувати світ від катастрофи. По дорозі він зазнає різних пригод і весь час наражається на небезпеку. За ним стежать вороги. Світ чекає вирішення своєї долі. Ворог вдається до злочину, застосовує зброю. Його метою є знищити Україну і з нею цілий світ. Але сили поступу перемагають. Біля Одеси пустили першу надпотужну електричну, гнану атомовою енергією, здобутою з олова-піску. Підземні кабелі з'єднали її з Києвом. І коли при величезному натовпі людей і представників чужих держав пустили струм, — "в ту ж мить запалало все навкруги! Десятки тисяч електричних ламп, великих і малих, білих, синіх, червоних, зелених спалахнули над містом. Сяйво і тепло було таке дуже, що впарі з сонячним сяйвом перетворило зимовий ранок у залите промінням гаряче літо..."

Поруч з драматичними подіями, що розгортаються в повісті, диверсіями проти української держави, інтригами неприхильно наставлених сусідніх держав, що зазіхають на українські землі, їх шпигунством і намаганням викрасти державні таємниці, автор широко вводить і другий елемент — особисте життя героїв, їх почуття і переживання, що розгортаються на тлі зображуваних подій майбутнього. Написана повість гарною мовою й читається легко.

Чергова поетична збірка Леоніда Полтави "Українські балади" знаменує дальший етап його творчості. В "Думі про жито" автор сумовито стверджує:

Я стояв біля вокзалу.
Потяги чужі летіли, —
Наче кулі пробивали,
Протинали моє тіло:
В Україну потяги то

Мчалися по жито.
Я в порту стояв. Хоробрі
Відпливали пароплави, —
Закривали мені обрій
Прапори чужої слави:
В Чорне море відпливали то
Теж по наше жито.

Я в чужій стояв столиці.
Люди йшли, несли газети, —
Ті газети, наче птиці,
Розлітались по плянети:
Чорним там було відбито
Теж про наше жито.

І поет гірко замислюється, скільки жадібних на український хліб є в світі, і готовий обдарувати їх зерном-житом, перелитим у кулі.

Стилізуючи вірш під Франкового "Мойсея", пише він про смерть:

Ходить, ходить невтомно вона...
Може, їй і самій неприємно?
Не підходь до мого вікна
Надаремно!

Що твій чорний могильний знак! —
Він не кращий від неба;
Та ще й часу не маю ніяк
Я для тебе!

Ще в душі така глибина
І таким почуттям перелита,
Що не зможе жодна труна
Умістити.

А як волі злетять лебеді
На мою Україну, —
Буду легко вмирати тоді
В ту безсмертну хвилину.

Отоді ти прихोдь! І пали,
І топчи нас, щоб стерти:
Ті, що волю здобудуть невилній землі
Вже не зможуть умерти!

На цю збірку схвальною рецензією в журналі "Київ" у Філядельфії відгукнувся Святослав Гординський.

П'єса Леоніда Полтави "Чого шумлять дуби" про повстанський рух в Україні і переселення українців з Лемківщини після війни була написана спеціально для аматорських гуртків і не потребувала складного суспільного оформлення, тому виставлялася у багатьох місцях українського поселення в різних країнах. Як приклад вдалої п'єси для самодіяльних гуртків, що мають для постав обмежені можливості, д-р Дмитро Бучинський включив цей твір до еспанської театральної енциклопедії "всього світу."

Дальша поетична збірка "Одеські спогади" переносить нас у надчорноморське місто, що відкриває Україні вихід у світ:

Восени розгулялися бурі,
Обривалися з неба зірки,
І ячали, як вигуки сурем,
Корабельні тривожні гудки;
І як треба було рятувати, —
Пробиваючи люті вали,
До есмінця — самотнього брата —
Голубі крейсери підійшли...
Без окраїн, околиць і кресів,
В час, як сурма гукне золота,
Так підійдуть до тебе, Одесо,
України всієї міста.
Будуть хлопці із Києва й Львова,
Буде щастя в твоєму порту, —
Зацілюють тебе, чорноброву,
І знеславлену і святу!

Восени 1950 року Леонід Полтава побував в Італії і свої враження від подорожі описав у циклі "Римські сонети". Збірка ліричних віршів "Друзі трьох ночей" захоплює легкістю рими й прозорістю почувань. Автор пише:

Я люблю метелицю!
Як моє життя,
Стеле вона, стелеться, —
Та й без вороття!
На долоню падає
Трепетна зоря:
Чути в її трепоті
Голубі моря,
І вітри причаєні,
І пісні борів,
І в сльозах затаєні
Сльози матерів...

Поетичні збірки "Одеські спогади" та "Друзі трьох ночей" ще не побачили друку в цілості, як і велика епістолярна поема в листах "Листи до Адама Міцкевича". Лише деякі окремі поезії з цих збірок друкувалися в українській періодиці, як і переклади Леоніда Полтави з французьких, еспанських, німецьких, білоруських, російських і польських поетів. Перерібки для дітей з Корнія Чуковського "Мий додир" і "Пан Тарган" та оригінальний твір "Моя майстерня" теж не видані окремими книжками. Не побачила друку й збірка поезій "Слово народне", окремі вірші якої вражають глибиною думки і силою вислову:

Випинає місто в напрузі
Котячі хребти мостів...
Я вам сну, невідомі друзі,
Побажати б також хотів:
Вам, що втратили Батьківщину, —
Снити і жити нею;
Лукам, лісам, жоржинам —
Стати ізнов ріднею,
Подувам рідного вітру,
Поля свого стернею;

Вам, що втратили віру, —
Сну про свою матусю,
Ту, що в добу зневіри —
Зростила вірних синів;
Вам, що втратили радість, —
Нехай я смутним приснюся,
Бо в смутку моєму — радість
Щасливих прийдешніх днів.
А ще я сказати хочу
Всім тим, коло кого марно
Ніч-сон павутиння пряде:
У кожній безсонній ночі —
У творчій, фавстівській ночі —
Велике криється право
На день, що завтра гряде!

Написав Леонід Полтава ще епічну поему "Нестор" з життя княжої України 11 століття, низку новель, що склали збірку — теж ще не друковану — "Син архітекта", а також віршоване лібрето до героїчної опери "Маріянна", взявши темою період другої світової війни в Україні, але не зміг підшукати для неї композитора, що створив би музику, відповідну до задуму автора лібрето.

В 1952 році вийшла друком збірка прозових творів "У вишневій країні", що викликала прихильні голоси критики. В "Українських вістях", у Новому Ульмі в ч. 89 за 1952 рік Святослав Гординський писав: "Збірку закінчує післямова Івана Кошелівця, який стверджує, що "Полтава — цікавий оповідач, який розуміє слово і вміє з ним вправно експериментувати". З цим твердженням можна цілком погодитись".

Леонід Полтава працював один рік (1952-1953) в Іспанії як керівник українського відділу мадрідського радіо. Перебування в Іспанії заохотило його написати ліричну збірку "З еспанського зошити". Тоді ж написав він нарис "Культура розстріляних поетів (Українська культура і література 1900-1934 рр.)" Повернувшись до Парижу, Леонід Полтава написав велику повість з нової української історії "Лісова пісня", в наслідок дволітньої праці вивершив поему "Енеїда модерна" — поетичну історію українського народу від 1917 року до наших днів, події якої не переказані, а розкриті в мистецьких образах.

В 1954 році Леонід Полтава створив п'єсу "Чужі вітри", зображуючи в ній боротьбу української людини проти московського та німецького поневолень і розгортаючи події в Києві в часі советської і німецької окупацій. На конкурсі п'єс ЗУАДК-у цей твір було відзначено другою премією.

Літературний нарис "Подорожі і пригоди Миклухи-Маклая", виданий окремою книгою, зображує життя і мандри цього великого дослідника природи — українця.

У подарунок дітям написав він ще поему "Я по Америці ходив". Йому належить також збірка

поезій “Біла трава” та п’єси “Заметіль” і “Пам’ятник героя”.

З переїздом до Америки Леонід Полтава продовжує свою літературну працю, влаштовує свої авторські вечори по різних містах Америки й Канади. В ділянці дитячих пісень він співпрацює з композитором Василем Безкоровайним. Він же написав лібретто оперети “Казка про червону шапочку”, музику до якої уклав цей композитор. Тепер театр Йосипа Гірняка готує до постанови нової віршованої п’єси Полтави “Актори” на 3 дії, де є лише два виконавці. Дія відбувається в Києві в 1942, 809, 1708 і знову в 1942 році.

З більших творів письменника останніх часів є присвячена Шевченкові поема і великий роман “1709”, про гетьмана Івана Мазепу. Автор наводить в цьому творі оригінальний переклад листа представника французького уряду Жана Балюза, в якому насвітлюється постать Мазепи як високоосвіченої людини, що володіє кількома європейськими мовами, має широкий світогляд і тверду непохитну волю. Темі про Мазепу присвятив письменник і свою поему “Незакінчений бій”.

Загалом Леонід Полтава видав понад 20 творів, з них 4 збірки віршів і 4 книжки для дітей. Роман про Мазепу “1709” та дві книжечки для дітей тепер друкуються в Нью-Йорку.

Тепер письменник працює над книжкою “Матеріяли до історії української дитячої літератури”.

У літературній творчості Леоніда Полтаву, за його власним визнанням, найбільше цікавить людина, зокрема українська людина, а також тема моря, і до себе він ставить великі вимоги. “Своє перебування поза Україною, не з українським народом у такий тяжкий час, — вважаю необхідним злочином, який можна окупити лише ціною великої праці для добра народу. Звідси росте в мене почуття великої відповідальності українського письменника, вільного письменника, для якого боротьба за волю свого народу — є найважливішим життєвим завданням. Кожний бореться своєю зброєю. Я вважаю, що навіть одна гарна українська поезія — це ще одна куля, приготована для воюючого, навіть, коли в цій поезії говориться про звичайний схід сонця”, — каже Леонід Полтава.

С. Г.

Леонід ПАВЛЮК

ОСТАННІ ДНІ

(Уривок з недрукованого твору “Дорога”)

...Зі сходу насувалися хмари. Тяжкі, обважнілі, вони низько сунулись над землею, поливаючи її тяжкими краплями дощу, перемішаними з снігом.

Густа мряка огортала руїни, побиті авта, залазила за коміри одягу вояків, що згинаються під тягарем зброї, брели по боках дороги. І разом з хмарами зі сходу долітали, приглушений мрякою, гул фронту.

Десь гавкали тяжкі шестиствольні німецькі міномети, а їм у відповідь гриміли “Катюші”, наповняючи все небо розпучливо-страшним шелестінням.

— Ти думаєш, що німці їх затримують на Одері? — говорив Віктор, намагаючись заглянути в обличчя Сергієві, що йшов попереду.

— Затримують чи ні — це вже для мене не грає ролі, — відповів Сергій. — Я йшов воювати за Україну, а тепер мені байдуже. Одне, що я знаю певно: в полон я не піду. — І він погладив автомат на грудях.

— Жаль тільки хлопців, та яких хлопців! Там поліг наш цвіт. Всі вони, як і я, вірили, що німці нам допоможуть. — Що ж, — промовив він уже про себе, — обдурила та мрія, як кожна мрія!

— Давай спочинемо, — попросив Віктор. Сергій обернувся, подивився на нього, не говорячи

ні слова, звернув з дороги і пішов до недалекого баварського подвір’я, що якимсь чудом залишилося цілим.

Підкинувши на плечі “панцерфауст”, Віктор поспішив за ним.

ІХХ

— Майора Коваленка! — вигукнув зв’язковий з штабу дивізії.

— Я тут, — промовив Микола, підводячись з-під танка і обсмикуючи на собі одягу.

— З штабу дивізії, — промовив, козирунучи, зв’язковий, передаючи Миколі пакет.

Зверху, на лівому боці пакету, червоними літерами було надруковано: “Строго секретно. В опаності уничтожить”. Повернувши ще декілька разів пакет перед собою, Микола зломив печатку і, витягнувши два аркуші тонкого друкованого паперу, пробіг очима першу стрічку.

— Строго секретно. В опаності уничтожить.

Переміщення Військ Центрального Фронту.

НАКАЗ:

Наказується: В ніч на 6 березня о 008 год. ранку ІУ-му та У-му корпусам при підтримці 3-ої та 8-ої танкової бригад зломити опір противника і закріпитись на східньому березі Одеру. Пороби-

ти заходи для мостових причалів. 8-й танковий бригаді наказується форсувати Одер, вломитись у запілля німців, дезорганізувати постачання та висилку резервів...”

Микола перестав читати перший наказ, вирішив піти в палатку, щоб розкласти мапу і добре розглянути терен, у якому доведеться оперувати 8-й бригаді. До цієї бригади належав його полк.

Отже, перспектива оперувати у запіллі німців, беручи до уваги тісноту Німеччини і проти-танкові загородження, була досить серйозна.

Вже йдучи до палатки, Микола розгорнув другий аркуш.

— “Тільки для командирів та політ. керівників” — прочитав він.

Цей папір інформував командирів та політруків, що південно-східній фланг німецького фронту обсаджений добровільними частинами, в склад яких входять люди з різних національних республік Сов. Союзу.

“Ці зрадники, — говорилося далі в наказі, — є великою загрозою для політичного світогляду радянських бійців і тому в полон їх не брати.”

Виславши всіх людей з палатки, Микола розгорнув мапу і, відмічаючи на ній певні місця, заглибився в роботу.

XX

Валя поспішала в розташування танкового полку. Сьогодні зранку, прибувши до штабу дивізії, вона дізналася, що вона, згідно з її бажанням, знову призначена до 4 полку 8-ї танкової бригади, звідки вона вибула після поранення у Будапешті.

— Ось саперна частина, — відотувала вона, йдучи дорогою, — он артилеристи, а он там, у низькому сосновому насадженні, стоять замасковані її танки. Її танки!? Ні, танки її Миколи.

— Коля, Колічка, Колінька, — відміняла вона на всі лади дороге ім'я. — Який він став?

Прошло аж 4 місяці від того часу, як вони бачились. Аж 4 місяці фронтового життя. За цей час полягло тисячі людей, пройдено сотні кілометрів.

— Він напевно постарів, — думала Валя. Чогось їй хотілось, щоб він мав трохи сивого волосся на скронях. Вона буде пестити своїми руками ці срібні пасма на його голові, вдвлятиметься в його очі... — Він мій, — говорила вона сама до себе, — мій, мій...

Вже здалека вона впізнала старшину Наливайка, який ніс щось у котьолку і перегукувався з солдатами, що лежали під танками.

— Я підійду до нього, — думала Валя про Миколу, — і поцілую при всіх. Чого я маю соромитись? Ми любимося.

— Наливайко! — гукнула вона, замахавши рукою.

Старшина обернувся і, впізнавши Валу, радісно кинувся до неї. Видно було, що він хотів схопити її в свої обійми, але Валині офіцерські погони стримали його. Не добігши декілька кроків, він зупинився і, виструнчившись, вдарив під дашок.

— Старшина Наливайко до Ваших послуг! — Валя підійшла до нього і дзвінко поцілувала його в щоку.

З кущів і насаджень вибігали танкісти і, радісно сміючись, обступили її.

З ними вона пройшла від Волги. Не одного витягала з вогнем охопленої машини.

Он Гриць, — впізнала -Валя молодого танкіста. Біля Запоріжжя він був ранений, та в таке місце, що тільки сміх. Валя пам'ятала, як довго він вагався скинути штани, щоб вона могла його перев'язати. Он Василь, он Гриць... а його немає. Зловивши її шукаючий погляд, Наливайко нагнувся і якось інтимно промовив: — Він у палатці, дістав якийсь наказ.

Весь тановий полк знав про любов, яка була між їхнім командиром і медсестрою. Знав, дорожив ними і ніколи ні один танкіст не висловлювався про цю любов з тим солдатським цинізмом, що був такий популярний на фронті. У прорізі палатки з'явився Микола.

— Ось і він, — майнула в Вали думка. — Чистий, підтягнутий, як завжди.

Стояв той, про кого стільки вимріяла, стільки передумала.

Солдати, підштовхуючи один одного, почали швидко розходитись.

— Валя! — сказав Микола, поспішаючи до неї і не відриваючи погляду від її чудових блакитних очей.

Чогось пригадалось йому: “Васильки у полі, васильки у полі, і у тебе, мила, васильки з-під вій”.

Не вийшло ніякої зворушливої зустрічі. Микола підійшов, простяг руку і пильно глянув у очі.

Під цим поглядом десь поділися всі пляни, всі слова і автоматично Валя повторила трафаретні слова військового доповіді:

— Прибула у розпорядження вашого полку!

— Знаю, — промовив Микола, — мене повідомили, що ти будеш. — Потім узяв її за руку і повів до палатки. Вже в палатці Валя не стрималась і, притулившись щокою до його грудей, притишено заплакала.

— Ну, ну, Валуся, — промовив Микола, ніжно гладячи її плече. — Заспокойся.

Легенько відсторонивши її від себе, поцілував в уста. Потім промовив: — Люблю тебе, так як завжди. — Чогось в цей час Вали пригадалось, як будучи ще в шпиталі, вона думала про цей момент, думала про те, як вона докорятиме йому за те, що він так мало й рідко писав.

Тепер це видалось їй якимсь дальнім, забу- тим, дрібним і непотрібним.

— Я мушу йти до штабу бригади, — про- мовив Микола.

— Ти тут... той... хазяйнуй — промовив він, махнувши рукою у бік танків. — Перевір санітар- ний стан бійців та їх індивідуальні перев'язочні пакети. Перед нами тяжкий бій. В разі чого звер- тайся до Наливайка.

— Ось знову я в полку, знову з ним, — ду- мала Валя, залишившись сама і розглядаючись по палатці. І раптом згадала, що в неї в кишені є лист від Миколиної матері. Схопивши листа в ру- ки, Валя вискочила з палатки і кинулася доганяти Миколу.

— Коля! Ось лист, вибач, я забула, від тво- єї мами, — говорила вона, простягнувши лист і переводячи подих.

Микола схопив листа і жадібно вдивлявся в кривульки на конверті, виведені старечою рукою.

— Ти її бачила?... Говорила?... — засипав він Валю питаннями.

— Так, я заїздила до неї в село, їдучи на фронт.

— Ах, Коля! Вона голодує, я витягла її з купи лахміття на печі. Бідна старенька насилу ді- брала, чого я він неї хочу. — Потім, оглянув- шись кругом, притишеним голосом додала: — На Україні голод, гірше, ніж у 33 році. В неї по- рожня хата й ні одного поліця дров.

— Як же Серьожа, він же був дома? — спи- тав Микола і відчув, як йому бракує повітря, як лунко і тривожно забилося його серце.

— Я більш нікого біля неї не бачила, — про- мовила Валя, — та вона тільки лиш тебе і згаду- вала.

— Добре, Валю, ми поговоримо, — про- мовив Микола, — я мушу йти.

По дорозі до штабу Микола розірвав кон- верт і прочитав:

Мій дорогий синочку!

Бог послав сьогодні щастя у нашу осиротілу хату. Прибула Валя, що в тебе санітаркою. Ба- чу, що вона любить тебе. Діти мої, благословляю Вас, бо не знаю, чи доживу я до того часу, щоб обняти тебе, мій голубе. Я зовсім одна і вже нез- дужаю заробити, а випросити то нема в кого, бо всі нічого не мають. Прошу Валю, щоб оддала то- бі цього листа в руки, бо хочу просити тебе за Сергія. Він повірив у німців. Думав, що буде Ук- раїна. Тож він там. Ти, як зустрінеш його, то не вбивай. Хай кров брата не буде в тебе на руках. Вас у мене лиш двійко, та й ті пішли в світ різ- ними дорогами. Не вбивай, Колю, це говорить то- бі твоя стара мати. Згадай свого батька і Сибір.

Бережи себе, мій голубе, моя надіє.

Цілую тебе — твоя мати.

Рвонувши рукою комір френча, Микола йшов, важко віддихаючи, не знаючи куди, не помічаючи до- роги.

— Сергійко... Сергійко, — шепотів він, — братіку мій, мрійнику мій.

І пригадалось: село. З одного боку неозорі степи. Дзвін жайворонка. З другого — клуня, ліс і річка. Пісня дівчини над річкою. Високе, ясне небо. Він і Сергій з вудками ідуть до Удаю. Над проваллям, на дні якого тече ріка, вони завжди зупинялись. Сергій, притулившись до нього, бояз- ко позирає вниз. Он човни. Он дід Сава відмикає човна, іде трусити ятері. Встає сонце. Мерехтить річка. Шепотить осока. Сергій, хоч був значно мо- лодший, сильніше відчував красу природи, і Ми- кола завжди звав його поетом. Вони на човні. Про- пихають човен крізь латаття, ось і стрилиця. Го- ловне русло Ураю.

— Як гарно! — каже Сергій на повні груди вдихаючи чисте повітря.

— Куди поїдемо, Колю? — питає він. А сі- рі його оченята так і бігають, так і сяють захоп- ленням. А Удай простлався й вигинався перед ни- ми у повній красі. Вже біля Пирятина русло йо- го повертається на північний схід і широким пле- сом котить свої води степами Полтавщини. Ось під Дейманівкою він знову повертає на південь, входить в стіну очерету, що своїм оксамитовим шумом зустрічає його води. З одного боку ліс, з другого — майже прямовисно з води підносяться кручі, порослі тисячолітніми дубами. Ці мовчазні свідки нашої історії маестатично простягли своє гілля і кличуть у тінь, нашіптуючи своїм листям казку давноминутих літ. В очеретах повно життя: крякає десь качка, скликаючи каченят, хлюпочеть- ся дика курочка, біля водяного млина сплескує ри- ба і, зірвавшись з верхів'я дуба, широко розпра- вивши крила, шугає яструб...

І пригадалось: сині кашкети в хаті. Він і Сер- гій на печі. Біля порога мати ламає руки, німо схли- пує. На ослоні батько. Тяжкі мозолясті руки впер- лись в коліна. Сива похилена голова. Сині кашке- ти щось шукають. Заглянули і до них на піч. По- бачили книжку. Жадібно схопили.

— Кобзарь, — хижо шипить синій кашкет. Потім повели батька. За ними побігла мати, голо- сячи. І знову Сергійко. Він уткнувся в його колі- на і, судорожно схлипуючи, схопився за нього ру- ченятами. І відчув страшну смертельну петлю на шиї. Відчував: вона стягається.

XXI

Вступивши в залю головної квартири Геш- тапо, що містилося на Альберт вулиці в Берліні, доктор Керстен побачив, як з другого поверху по широких мармурових сходах, устеланих дорогими килимами, йому назустріч поспішав особистий адью-

тант Райхсфюрера СС Генріха Гімлера, оберлейтенант К. Брандт.

— Дорогий докторе, — сказав він, простягаючи докторові руку, — вас чекають. Райхсфюрер має знову справжні шлункові спазми. Ця страшна хвороба забирає в нього всі сили, весь час і не дає йому працювати саме тоді, коли вся Німеччина чекає від нього великого чину.

— Ви знаєте, — продовжував він, підтримуючи доктора злегка під лікоть і підіймаючись з ним по сходах, — вчора фюрер призначив Гімлера командувачем центральної частини східного фронту. На нас, СС-ів, випало завдання боронити батьківщину від азійських орд більшовизму, що підійшли вже до Одера. Я вже маю наказ перенести всю канцелярію в особистий потяг райхсфюрера.

Доктор Керстен знав, що Гімлер має нервоз шлунку, і лише він один, масуючи м'язи, міг усунути ці болі, що повставали в наслідок їх нервового скорочення.

Забігши наперед, ад'ютант відкрив двері до кабінету, і доктор, зайшовши до нього, побачив Гімлера, що лежав на шкіряній канапі, скорчившись від болю. Скинувши плаща і пригладжуючи долонею волосся, він підійшов до канапи.

— Докторе, — благально промовив Гімлер, і в цьому голосі, і в очах людини, що лежала перед ним, доктор побачив німе прохання тяжко страждуючої людини.

— Роздягніться, — промовив доктор, пригтовляючись до масажу.

Гімлер поспішно роздягнувся і, не відриваючи свого погляду від Керстена, повалився знову на канапу.

Нахилившись, доктор знайомим йому рухом ухопив зв'язок м'язів під шкірою на шлунку і почав їх м'яти.

Обличчя Гімлера вкрилося великими краплями поту і крізь міцно стиснені зуби час від часу проривався розпучливий стогін.

Масування продовжувалось 15 хвилин.

— Досить сьогодні, — промовив доктор, випростовуючись. Гімлер ще деякий час лежав і внутрішньо прислухався до свого шлунку, потім, не поспішаючи, почав підводитись, видно боячись, що спазми повернуться знову і нестерпно-тяжкий біль повалить його. Але болі не поверталися.

— "Милий, милий докторе, — промовив Гімлер. — Що б я робив без вас? Ви одні можете допомогти мені. Ні один лікар цього не міг зробити. Вже навіть морфій не помагав. Я винен вам багато, — продовжував Гімлер, поклавши свою руку на плече доктора.

— Між іншим, я вам ще ні разу нічого не платив. Скільки я вам винен? — Керстен зрозумів, що коли він прийме гроші від Гімлера, він поставить себе в ролю звичайного лікаря, який має пацієнта, його лікує і бере від нього гроші.

Іншими словами — він звільнить Гімлера від будь-якого морального обов'язку. Крім того він знав, що Гімлер був настільки фанатик, що, можливо, лише він один у цілій нац. соціалістичній ієрархії, не вживав тих 'скарбів, які міг мати для своїх приватних потреб. Як райсфюрер СС, Гімлер отримував 2000 марок на місяць, і на ці гроші утримував свою дружину й дочку.

— Лишіть це, — промовив доктор, — крім того, я багатший від вас.

Гімлер раптово повернувся і, вдивляючись пильно в обличчя лікаря, промовив: — Милий друже, цього я ніколи не забуду. — Відмову лікаря від грошей він прийняв як вияв його відданості собі. Потім відійшов до вікна і, прихилившись лобом до рами, деякий час стояв мовчки, вдивляючись у пожари і руїни Берліну.

— Сьогодні я від'їжджаю на східний фронт, — промовив він, не обертаючись. — Певно я не можу дозволити собі захворіти там, отже, я просив би вас, докторе, відбутися зі мною цю подорож.

Керстен знав, що прохання Гімлера були наказами, лише форма їх вислову була інша. — Ви лишіться тут. Все до ваших послуг, — промовив Гімлер, даючи цим зрозуміти, що доктор вільний. Зайшов Брандт і, усміхаючись привітно до доктора, доповів, що генерал Бергер зі своїм штабом готові до звіту.

У другій кімнаті на довгому й широкому столі, лежали розстелені мапи. Кілька штабових офіцерів клацнули закаблуками, коли Гімлер з'явився в дверях. — Сказати їм декілька слів, чи ні? — подумав Гімлер. Потім вирішив, що не потрібно. — Великі люди говорять лише по висліді діла, і то декілька слів, а саме діло насвітлює ці слова через століття, — думав він.

Генерал Бергер приступив до звіту, ознайомлюючи Гімлера з загальною ситуацією на фронті. Гімлер удавав, що слухає уважно, а в думках він уже був там — на фронті. В його уяві були вибухи мін, рев снарядів. Він у шкіряному плащі з пірначем райхсфюрера в руці. Кругом нього встають полки СС-ів. З колони в колону лунає: — Райхсфюрер з нами!!! — Бачить колони полонених, як в 1941 році. Ворог тікає. Пізніше — тріумф. Море квітів. Він у канцелярії фюрера. Рятівник Німеччини!

— ...коли б росіянам вдалось форсувати Одер з маршу, не потрібно багато, вистачить лише однієї танкової бригади, тоді ціле ліве крило впаде. Ми не зможемо кинути туди резерви, бо всі частини будуть зв'язані обороною західного берега Одера, — долетіли до його свідомості останні слова генерала. І раптом встала перед ним реальна дійсність, вся хиткість і непевність положення.

— Вибачте, — промовив він, — невже ми не зможемо заделегідь приготувати резерви?

— На жаль, ні, — промовив генерал, — їх немає.

В кабінеті запанувала гнітюча тиша.

— Панове, — промовив Гімлер, — доля III Райху незабаром вирішиться.

Цього ж дня о 7 год. вечора з підміської станції плавно хитнулись декілька пульманівських вагонів:

Потяг райхсфюрера покотився на схід.

XXII

Гнат немилосердно батожив коні, поглядаючи час від часу на Схід. В будці на возі сиділа Настя, тримаючи дітей. Віз підскакував по розбитій дорозі і з кожним поштовхом вона відчувала, як ненависть до чоловіка наповняла її серце.

Хотілось вилятись, висловити йому все те, що вона витерпіла за цю дорогу. — І чого йому бракувало, — думала вона, — до війни робив у колгоспі комірником, родичі всі вдома, репресованих не було, їх не розкуркулювали. Так ні! Побіг до німців. Чи ж не говорила вона йому: Не йди, Гнате, ще все може бути, так ні, не послухав, а тепер маєш! — Ой доле моя, доле, — шепотіла вона. — І чого він мовчить? Хоч би обізвався, йолоп, хоч би зачепив, ой наговорила б вона йому!

Відтуливши полотно на будці, вона виглянула надвір. За ними, скільки можна було бачити очима, гуркотіли підводи втікачів. Рев худоби, крики людей, плач дітей, погрози й лайки наповняли повітря. — І куди ж ми їдемо? І де ж ми дінемося? — думала вона.

— Чи, може, взяти дітей і піти собі геть? — Ця думка їй сподобалася, хоч внутрішньо вона відчувала, що нікуди не піде. Але їй так хотілося зробити якусь прикрість чоловікові, чимсь його вколоти. — Спины підводу! — закричала вона, — я не можу вже більше трястися на цьому проклятому возі. — Гнат обернувся і здивовано глянув на неї. — Чого очі вилупив! Не чуєш, чи що? Спины! Заберу дітей і піду від тебе геть!

— Ой... Насте! — розтягаючи слова, процідив Гнат, — помовчи, а то батога схватиш! Чого розкудкудакалась? Ось лише Одер переїдемо, а там уже все буде добре.

— Одер! Одер — зарепетувала Настя, — як виїздили з дому, ти говорив, що тільки до Дніпра, а тепер до Одера, пізніше куди?!

— Почалося, — думав Гнат, — за днаадцять років нашого життя ні одного дня не пройшло, щоб вона не сварилась, щоб хоч чимнебудь була вдоволена. Завжди надута і сварлива, вона гонила його кожну хвилину. Ще в молодих роках він опирався, хотів довести їй, що він голова родини, а вже як пішли діти, вона, як п'явка, впила-ся в нього і Гнат не бачив світлої години. Брудна, неохайна, вона невпинно витикала йому, що он той, або той як живуть, а ти не вмієш. А що ж вона зробила? Вона не вміла дати ладу й тому, що він діставав. Хіба він пішов до німців тому, що їх лю-

Вол. Сосюра

ТИ ЙШЛА...

(Уривок)

Ти йшла. Хитались два відерця...
Й, не підймаючи чола,
Ти обернулася і серце
Бровами й зором обпекла...

Бровами чорними, як ночі
В моїй донецькій стороні...
І сині, сині, сині очі
У душу глянули мені.

Й там засіяли й небом стали
Мені навіки, друже мій!..
О пліч нахилених овали
І оксамитні крила вії!..

Ти вся була, як щастя птиця
З країн казкових, з царства мрій...
Яка солодка таємниця, —
Ховать любов в душі своїй!..

бив? Вона ж своїми наріканнями, своєю гризнею штовхнула його.

Ще й тепер він здобувався на грізне слово, але Настя знала, що то лише слова, що вона крутить своїм чоловіком, як лише хоче. І чим більше він потурав, тим розгнуданіше і нахабніше вона з ним поводитись.

— Не муч лише, прошу тебе, — пробував угамувати жінку Гнат, — чи ж я хотів чогось злого? Що ж, помилився в німцях, тепер уже нічого не зробиш, вороття немає.

— Тобі може й немає, а мені є! — кричала Настя.

— Чого це ви крик підняли? — почувся голос Якіма, що, наздогнавши їхнього воза, скочив на нього.

— Та ось вставати захотіла, вертається додому, — промовив Гнат.

— Ой Насте, Насте, не бачила ти ще смаленого вовка, — кинув Яким, — чого вертатись? І до кого?... До тих чортів? Ні! Я хоч і з німцями не працював, а слава Богу вирвався з "раю", тепер мене туди вже і на мотузку не поведеш... Та й що ж ти знаєш? Ти по етапу не ходила, білих ведмедів не пасла. Ні, — докінчив він, — ми з Малашкою вирішили їхати і їхати, якщо і в море — то хай буде Його Свята воля.

Валка зупинилась. Спереду почулись крики, лайки, і Гнат, віддавши віжки Насті, побіг з Якимом довідатись, що трапилось.

Перебравши віжки і лишившись сама з дітьми, Настя відчула, як увесь її войовничий запал десь пропав. Вона тривожно поглядала наперед і з нетерпінням очікувала повороту чоловіка.

(далі буде)

I. Чутівський

ДО ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ

Деякі зауваження до згадки В. Шо?така п з. "Демократія — єдиноправильна визвольна концепція" ("Молода Україна", травень 1961 р.).

"Преса мусить мати свободу сказати все, щоб деякі люди не мали свободи робити все".

(Французький міністр інформації)

З самого заголовку видно, що п. Ш-так вважає себе демократом. Спробуємо розглянути його думки під цим кутом у їх "хронологічно-му" порядку.

З самого початку п. Ш. виявляє себе противником культурних зв'язків з батьківщиною, бо, мовляв, советські культурники є лише "загризовані під культурників і науковців" і що в контакті з ними є небезпека "самим зм'яккотилити і непомітно для себе самим зсоветизуватися". Інакше кажучи, він не вірить у свої сили і тому боїться зустрічей. Якщо так, пане Шо-так, то наша справа пропаща, заховатися під стіл не вдасться, а той, хто пробує заховатися, буде подвійно битий. Пора вже усвідомити, що ні китайські стіни, ні "залізні заслони" не можуть зупинити ширення ідей, релігій, мистецтва, культури й т. д., якщо їм не протиставлено щось краще, сильніше.

Комуністична ідея поширюється в світі там, де є духовна порожнеча, вкупі з злиднями. Порятунком лише один: зробити "інвентаризацію" свого духовного майна, якнайскорше поповнити його тим, чого не вистачає і прийняти змагання. І показати, хто краще буде життя для всіх, хто більше дає людству. Більшовики затуляють рота своїм громадянам, вони безвірники, все фальшують, поневолюють цілі народи — а ви станьте справжніми демократами, справжніми християнами, змагайтеся за абсолютну, вселюдську правду і всебічне визволення всіх народів. Але не так, як, наприклад, більшість українських еміграційних газет, що обороняють поневолювачів (Голландію, Бельгію, Францію, Англію та інших) і засуджують поневолені народи (як Індонезію, Єгипет, Алжир, Туніс та інших). Таку свою поведін-

ку вони (газети) вважають не ганьбою, а стоянням у обороні правди! Згадані газети, в порядку примусового асортименту, затуманюють голови десяткам тисяч обивателів, створюють духову порожнечу і через власну примитивність промовчують шлях для комунізму. Це одне.

Друге. Невже усі ті професори, агрономи, інженери, фізики, лікарі, вчителі й студенти, які приїжджали до США й Канади, є лише "загризовані під культурників і науковців"? Теж не визнаєте майже 500.000 технічних кадрів в Україні? Це ж явний наклеп на свій народ!

Третє. Варто пам'ятати, що культурний зв'язок у першу чергу корисний для підсоветських народів. Доказів цього є дуже багато, досить хоч би згадати вплив американської виставки в Москві. Українці там просто дивуються, чому українська еміграція проти культурних зв'язків (див. статтю Є. Стахова в "Свободі" про свої зустрічі з українцями в Польщі 1959 р.). В той час, як польська еміграція влаштовує зустрічі з представниками Польщі, дискутують з ними і навіть допомагають польському урядові одержати позику для Польщі в США — наша "демократична" преса обплывує все, що є на батьківщині — культурні сили, досягнення науки, техніки й мистецтва, і навіть намовляла, щоб ми не посилали пакунків своїм рідним на батьківщину.

Що спільного має з українським народом така преса і ті особи, що монополюють її тримають? До чого зводяться їх змагання? Хіба до того, щоб усунути одних панів і посадити інших!

Про підсоветську інтелігенцію п. Ш-так пише що вони "вміють лише читати і писати, а не вміють думати і аналізувати."

Дуже низької думки п. Ш. про український народ. Якщо він не знає українського народу, то хоч би

прочитав книжку М. Приходька "Далекими дорогами" і може побажав би, чи ті підсоветські інженери, лікарі, вчителі та інші громадяни вміють "критично думати і аналізувати"?

Не вірячи в сили свого народу і його змагання, п. Ш. покладає свої надії на зовнішніх визволителів і захищає союзників — Чан Кай Шека, ген. Франко та інших реакціонерів, не розуміючи, що "поневолювачі своїх народів не можуть бути визволителями інших." Усіх, хто проти його союзників, п. Ш. зараховує до комуністів, або до їх поплентачів. Просто й швидко — "хто не з нами, — той проти нас".

"Не треба також забувати, — пише п. Ш-так, — що президент найбільшої країни — Кеннеді, запевнив Чан Кай Шека в повній моральній і матеріальній підтримці" і що "найбільш надійну опору американської демократії на європейському континенті являють собою бази на території Іспанії".

Наведені "сильні аргументи" свідчать лише за рабську психіку, що визнає право сили, а не право закону й моралі. А якщо українців хтось не хотів чи не хоче й сьогодні визнавати, то чи це означає, що ми повинні зникнути? Багато шкоди завдали Україні ті, що робили ставку на чужу допомогу, але якщо й існує український народ до цього часу, то тільки завдяки власним силам. Бути з такими ідеями і з такими союзниками — це значить компрометувати українську визвольну боротьбу.

Як розуміє п. Шо-так демократію, видно з слідуєчих його слів:

"Не належало б нашій демократичній пресі давати на своїх сторінках місце для попису панів, які протягають ідейки зміновіховства". Отже ясно, що пан Шо-так за таку "демократію", щоб інакше думаючим затулити рота, це те, в чому ми обвинувачуємо більшовизм і, не розуміючи цього жаху, самі наслідуюмо. Так, наслідуюмо. Шановний п. Шлемкевич мав стовідсоткову рацію, заявивши, що наша преса не друкує авторів, які мають хоч 20% думок відмінних від думки редакторів. П. Шо-так хоче закрити рота й цим 20%. Він не розуміє, що демократія — це в першу чергу свобода слова, думки, преси і т. д. Великий мислитель-демократ Вольтер сказав: "я не згідний з тим, що ви говорите, але я буду до загину обо-

У ч. 82-83 "Молодої України" на ст. 15, у статті Д. Солов'я "Українська наука...", треба виправити друкарську помилку у першій колонці в рядку 6 знизу. Перед словами "із за-

гальними підсумковими даними" треба вставити слова "коли б". Шан-Автора просимо вибачення за недогляд. Ред.

роняти ваше право говорити це". Трагедія нашого часу в тому, що найсвятіші слова, як от демократія, свобода, народня воля — набрали облудного змісту, стали дурійкою для "братів незрячих гречкосіїв".

Після домагання затулити рота інакше думаючим, п. Шо-так далі пише, що "українське демократичне середовище (куди й себе зараховує — І. Ч.) на еміграції, маючи повну свободу думки і вислову" і т. д. Невже п. Шо-так не розуміє недоречності наведених раніше його домагань і фальші тількищо сказаних ним слів? Одне ж виключає друге!

Далі. Про які це "ідейні змінюваності" йде річ? Хто і що змінив? Неясно. Одне тільки зрозуміло, що ті кляті "зміновіховці" є найбільшими ворогами. Але чи завжди і при всіх обставинах змінюванці є тими ворогами? Згадаймо, наприклад, змінюванці М. Грушевського! Переважна більшість тодішньої української еміграції не осуджувала а благословляла його поворот на батьківщину. Їхав він туди не заради білого хліба (йому пропонували значно "біліший" хліб в Оксфордському Університеті), а щоб бути кориснішим своєму народові. Проф. В. Дорошенко, Полонська-Василенко, інж. Пігідо і інші заявляють, що праця М. Грушевського в Україні в 1924-31 рр. набула таких розмірів, яких вона ніколи не могла б набутися за кордоном і що присутність М. Г. в Україні в ті тяжкі роки врятувала український народ від духового занепаду і поруч з іншими чинниками породила відпорну національну силу" (Н. Ульм, "Укр. Вісті", 1952 р. ч. 95). Сьогодні с певне змінюванство в націоналістів, які колись проповідували всіх чужинців ("кацапів, жидів") в Укра-

їні "вирізувати", а сьогодні шукають способів добросусідського співжиття з іншими народами. І слава Богу, що вони прийшли до цього "зміновіховства".

Бажання жити й працювати для свого народу є найбільш благородне бажання, і тому раніш, ніж когось осуджувати, варт спершу зважити з точки зору інтересів українського народу, що більш корисне — бути тут, чи там, і які сьогодні найбільш корисні методи змагання? Цілком очевидно, що окремі одиниці на еміграції є більш корисні тут, ніж там, де вони були б знищені. Але основна маса укр. еміграції є фактично лише втікачами, які цікавляться лише власною шкірою, які творять лише погній на чужій землі. Але щоб підвести "філософію своєму боколанню", то часом просинаються і підіймають крик про чийсь зраду, змінюванство й т. д., вважаючи цей крик за політичну діяльність. Це баламутство підтримується тими 80% еміграційної української преси. Однак мені здається, що п. Шо-так недоречно вжив слово "змінюванство" (як і інші слова: "демократія", "свобода"), що насправді тут річ йде не про зміну чогось засадничого, а про різні погляди на методи визвольної боротьби, наприклад — війна чи революція, протестувати проти всього того, що є тепер на Україні, чи вести культурні та інші змагання, маючи на увазі кінцеву ціль — добро українського народу. Не можна, пане Шо-так, вважати змінюванцем того, хто з вами ніколи не був однорідцем і сам собі не змінив.

Нарешті останнє: як п. Шо-так збирається вводити демократію в Україні. Він пише: "після визволення (очевидно з допомогою вже ра-

ніше згаданих союзників—І. Ч.) українського народу запроваджувати демократичний лад в Україні, а для цього політичний провід змушений буде зайнятися унапрямленим, вихованням і доктринізацією народніх мас у напрямку привчання їх до демократичного думання і діяння". Дякуємо, п. Шо-так, за ясність, тепер знаємо, чого треба чекати після такого "звільнення". Треба тільки запитати народ, чи він бажає змінювати своє ярмо на ваш хомут? Його вже досить "унапрямлють, виховують і доктринізують" протягом 44 років. Якщо міняти — то не на "хомут", а на справжню демократію і свободу. Виходячи з того, що в Україні "не вміють критично думати і аналізувати", п. Шо-так збирається після "визволення" України принести туди готові програми, так що "українському народові залишиться тільки ознайомитись з цими вже існуючими програмами і вибрати з-поміж них ту, яка найбільш відповідатиме його надіям і прагненням". Знаменито, пане Шо-так, в одному тільки є сумнів: чи дозволите ви вибирати з них, а можливо навіть викинути їх на смітник? **Справжня свобода**, пане Шо-так, **це право сказати НІ навіть найбільшому авторитетові**, а ви вже тут монополізували навіть парафії і танцювальні гуртки, і навіть на чужій землі (де чужа поліція), пробуєте затикати рота інакше думаючим. Хоч там і "малописьменний" народ, але все ж таки за 44 роки дуже добре засвоїв прислів'я: "обіцянки — цяцянки, а...", а також, що слова — полова, якщо немає достатніх гарантій для їх здійснення, а ви не даєте жодних. Отже, залишімо справу програм на розсуд самого народу, чи він захоче їх прийняти цілими, чи з поправками, чи, може, зовсім викине їх на смітник. Головнє, щоб була гарантія свободи; якщо помилиться перший раз у своєму виборі, то поправить помилку потім.

Заключний рефрен пана Шо-така, як і належить в таких випадках — це заклик до громадянства про посилення дильності і до "дальшого зміцнення ідейної відпорності до підступного протягання "ідейок" (змінюванства—І. Ч.). Як бачите, цілковито витримано в дусі штампованих виразів партійних агітпропів (там і тут). Залишається нам лише з сумом повторити історичні слова міністра Талер'яна: "На жаль, ви нічого старого не забули і нічого нового не навчилися". Трагедія цього явища в тому, що воно не відокремлене, а масове.

ЗАМОВЛЯЙТЕ В НАС

ОПАЛОВУ ОЛИВУ

- дамо Вам першорядну обслугу,
- чистимо, направляємо і вставляємо нові печі (форнеси).

DNIPRO FUEL OIL LTD.

вючі: RO 6-8446 — EM 6-6539

TORONTO, 196 BATHURST ST.

Tel.: EM 6-6539

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ.

ВШ. Пане Редакторе!

Передплатником Вашого журналу "Молода Україна" я ніколи не був, але коли Ви мені його надіслали, то я вирішив стати передплатником і висилаю Вам річну передплату. Бо, по-перше, журнал Ваш мене зацікавив, а по-друге, я рахую, що святим обов'язком кожного українця за кордоном є підтримувати українське національне друковане слово, купувати або передплачувати українські книжки, журнали й газети і цим зміцнювати українські сили в боротьбі з московським окупантом в Україні. Коротко: не весь заробіток тільки для свого власного задоволення, а потрібно дати хоч трохи і для України.

З правдивою пошаною до Вас —
Ж. Богун де Ляре,
Нью Йорк

Вельмишановна Редакціє!

Сердечно дякуємо Вам за журнал "Молода Україна", який ми одержали за квітень і травень ц. р., а редакції "Українських вістей", за рекомендацію.

Ваш журнал добре редагований, цікавий змістом. Серце радіє, що наша молодь свідомо своїх завдань — зберігає своє національне обличчя. Для нас, старшої генерації, такої можливості не було, тяжко було дістати навіть "Кобзаря", який був заборонений російським урядом. Та все ж таки ми знали Шевченкові поезії, вірші й пісні, які позавозили по всіх кутках невиліничої російської імперії, а теперішнього Советського Союзу.

Жалію, що маю сімдесят років, але тїшуся надією, що скоро прийде день, коли з усіх кінців світу будуть вертатися наші діти в свою вільну й незалежну, Богом благословенну Матір-Україну.

Ще раз дякуємо Вам і бажаємо найкращих успіхів у Вашій праці!

Акулина і Антон Пилипенки,
Німеччина.

Вельмишановний п. Редакторе!

Щиро дякую за журнал "Молода Україна", який я почав одержувати. Але прошу Вас повідомити мене, на яких умовах почали Ви висилати свій журнал. Я стовідсотковий воєнний інвалід, моє фінансове становище

скрутне, отже сам передплачувати "Молоду Україну" я не можу.

Журнал дуже гарний і я вдячний Вам за висилку його мені.

Бажаю Вам всіляких успіхів і вистривалости у Вашій праці.

З побратимським привітом до Вас,
Степан Варчак, Німеччина.

Від редакції. Вшп. С. Варчак! Деяким неспроможним передплачувати, але бажаним читати наш журнал особам у Німеччині видавництво висилає його безкоштовно. На наше прохання, в-во "Українські вісті" надіслало адреси, серед яких була й Ваша адреса. Отож, журнал Вам висилаємо безкоштовно.

Бажаємо Вам швидкого вилікування й міцного здоров'я.

До Адміністрації "Молодої України".
Дорогі Приятелі!

Висилаю свій борг за журнал. Дякую за те, що так довго чекали, і прошу вибачити за спізнення.

Бажаю Вам і Головному Редакторові всього найкращого, а в першу чергу успіху!

З привітом,
Д-р Іван Розгін, США.

Вельмишановний п. Редакторе!

Прочитавши в останньому числі Вашого чудового журналу оповідання "Чарівна Марічка" А. Олексієнка, я дуже здивувався. Донині я вважав, що музику до пісні "Чарівна Марічка" написав п. Веселовський з Монреалу, як це було нераз зазначувано у програмках українських концертів. А з Вашого журналу я довідався, що цю пісню поклав на музику Степан Сабодаш. Хто ж у кого, як казали в нас вдома, потяг з-за плоту кавуна?

З щирим до Вас привітом,
Михайло Юхименко, Торонто.

Від редакції: Делікатне питання, пане Юхименко. Хіба що напишіть у цій справі до п. Веселовського в Монреал і до С. Сабодаша в Чернівці.

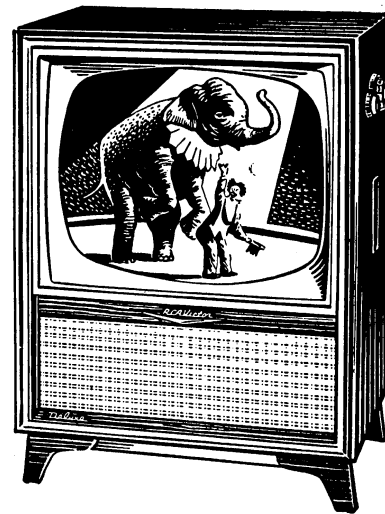
НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

- Данило Мірчук, Детройт \$1.00
- Олександр Нестеренко, Рочестер 1.00
- Лариса Витвицька, Детройт50
- М. Іваницький, Бруклін90
- Ліда Попова, Детройт 1.00
- Вікторія Бельська, Торонто 2.00
- Віра Канарейська, Монреал 2.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИБДНАЛИ:

Олександра Гуца, Ст. Паул, США 1

**НАЙБІЛЬША
УКРАЇНСЬКА
КРАМНИЦЯ МЕБЛІВ**

**ROCHESTER
Furniture Co. Ltd.**

423 College St., Toronto, Ont.

Tel. EM 4-1434

Тут знайдете великий вибір хатніх меблів, холодильників, газових та електричних печей, радіо-телевізійних апаратів та багато інших предметів домашнього устаткування по **НАЙНИЖЧИХ** цінах, на догідні умови сплати.

Зайдіть і переконайтесь в цьому самі.

**ВІДОМА В ТОРОНТІ
УКРАЇНСЬКА ДРУКАРНЯ**

« К И Ї В »

з модерними, автоматичними машинами. Друкує книжки, брошури, часописи та всякі канцелярїйні й комерційні друки.

Замовлення слати на адресу:

KIEV PRINTERS LIMITED
686 Richmond St. West
Toronto, Ontario, Canada
Tel.: EM 3-7839

Робота чиста, скоро й солідна.